קהלת

עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: The Metsudah Five Megillot, Lakewood, N.J., 2001 (CC-BY), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק א׳

א׳ דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָם׃

דִּבְרֵי קֹהֶלֶת. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״דִּבְרֵי״ אֵינוֹ אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹכֵחוֹת. ״אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה״, ״וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן״. ״דִּבְרֵי עָמוֹס״, ״שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן״. ״דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ״, ״שַׁאֲלוּ־נָא וּרְאוּ אִם־יֹלֵד זָכָר וְגוֹ׳״. ״אֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד״, ״וּבְלַיַּעל כְּקוֹץ מֻנָּד כֻּלָּהֶם״. ״דִּבְרֵי קֹהֶלֶת״, ״וְזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ . . . כָּל־הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל־הַיָּם״. כְּנֶה אֶת־הָרְשָׁעִים בְּחַמָּה וּלְבָנָה וְיָם, שֶׁאֵין לָהֶם מַתְּנַת שָׂכָר. כַּךְ שְׁנוּיָה בְּסִפְרִי. וְלָמַדְתִּי מִשָּׁם שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בָּרְשָׁעִים, וְהִמְשִׁילָם לְתַגְבֹּרֶת הַחַמָּה, שֶׁסּוֹפָהּ שׁוֹקַעַת. תּוֹסֶפְתָּ: דָּבָר אַחֵר: ״כָּל־הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל־הַיָּם״. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים נֶאֱמַר: שׁוֹטִים הַמִּשְׁתַּחֲוִים לַמַּיִם, סְבוּרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ לְפִי שֶׁרוֹאִין אֶת־הַיָּם הַגָּדוֹל, שֶׁכָּל־הַנְּחָלִים הוֹלְכִים בּוֹ, וְהוּא אֵינוֹ מָלֵא, וְאֵינָן יוֹדְעִין לְהָבִין כִּי אֶל הַמָּקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הוֹלְכִים, שָׁם הֵם שָׁבִים לְלֶכֶת, שֶׁמֵּימֵי הַנְּהָרוֹת הַהוֹלְכִים לְתוֹךְ הַיָּם, הֵם הַמַּיִם עַצְמָם שֶׁהָלְכוּ כְּבָר. הֵם נוֹבְעוֹת מִתַּחַת הַתְּהוֹם וְהוֹלְכִים לְמַעְלָה מִן הַקַּרְקַע עַד הַיָּם וְחוֹזְרִים וְנוֹבְעִים; לְפִיכָךְ אֵין הַנְּהָרוֹת פּוֹסְקִים וְאֵין הַיָּם מָלֵא, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ. עַד כַּאן׃

קֹהֶלֶת. עַל־שֵׁם שֶׁקִּהֵל חָכְמוֹת הַרְבֵּה, וְכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵהוּ אָגוּר בֶּן־יָקֶה, שֶׁאָגַר כָּל־הַחָכְמָה וַהֲקִיאָהּ וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה אוֹמֵר כָּל־דְּבָרָיו בְּהַקְהֵל׃

מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָם. עִיר הַחָכְמָה׃

ב׳ הֲבֶל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֶל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל׃

הֲבֶל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת. קֹהֶלֶת קוֹרֵא תַּגֵּר וְאוֹמֵר עַל־כָּל־יְצִירַת שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית שֶׁהַכֹּל הֶבֶל שֶׁל הֲבָלִים הוּא׃

הֶבֶל. ״הֶבֶל״ נָקוּד חֶטֶף פַּתָּח לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, כְּלוֹמַר, הֶבֶל שֶׁבַּהֲבָלִים. שִׁבְעַת הֲבָלִים כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂה שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית׃

ג׳ מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

מַה־יִּתְרוֹן. שֶׂכָר וּמוֹתָר׃

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. תְּמוּרַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא קְרוּיָה אוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְתוֹרָה אוֹר״, כָּל־עָמָל שֶׁהוּא מַחֲלִיף בּוֹ אֶת־עֹסֶק הַתּוֹרָה, מַה־שָּׂכָר בּוֹ?׃

ד׳ דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת׃

דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא. כָּל־מַה שֶּׁהָרָשָׁע יָגֵעַ וְעָמֵל לַעֲשׂק וְלִגְזֹל אֵינוֹ מְבַלֶּה אֶת־מַעֲשָׂיו, כִּי הַדּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר אַחֵר בָּא וְנוֹטֵל הַכֹּל מִיַּד בָּנָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, ״בָּנָיו יֵרְצוּ דַלִּים״׃

וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת. וּמִי הֵם הַמִּתְקַיְּמִים? הָעֲנָוִים הַנְּמוּכִים, הַמַּגִּיעִין עַצְמָם עַד לָאָרֶץ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר ״וַעֲנָוִים יִרְשׁוּ אָרֶץ״. וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא אוֹמֵר: כָּל־צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר, ״כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ״׃

ה׳ וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְגוֹ׳. דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא, כַּאֲשֶׁר הַשֶּׁמֶשׁ תִּזְרַח שַׁחֲרִית וְתִשְׁקַע עַרְבִית וְתַלֵּךְ כָּל־הַלַּיְלָה, שׁוֹאֶפֶת לָשׁוּב אֶל־מְקוֹם אֲשֶׁר זָרְחָה אֶתְמוֹל מִשָּׁם, שֶׁתִּזְרַח שָׁם גַּם הַיּוֹם׃

ו׳ הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃

הָרוּחַ. רוּחוֹ שֶׁל שֶׁמֶשׁ, טלנ״ט בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ ״עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת״׃

וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב. גַּם מָחָר. כָּל־הֶקֵּף וְסִבּוּב שֶׁסָּבַב אֶתְמוֹל, הוּא מַקִּיף וְסוֹבֵב הַיּוֹם׃

הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם. לְעוֹלָם בַּיּוֹם׃

וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן. לְעוֹלָם בַּלַּיְלָה׃

סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ. אֶל־פְּנֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁפְּעָמִים מְהַלַּכְתָּן בַּיּוֹם, וּפְעָמִים מְסַבַּבְתָּן בַּלַּיְלָה. בְּתַמּוּז מְהַלַּכְתָּן, וּבְטֵבֵת סוֹבַבְתָּן. אַף הָרְשָׁעִים, כָּל־מַה שֶּׁשְּׁמָשָׁן זוֹרַחַת סוֹפָן לִשְׁקֹעַ. כָּל־מַה שֶּׁהֵם הוֹלְכִים וּמִתְגַּבְּרִים, סוֹפָם לָשׁוּב אֶל מְקוֹם צַחֲנָתָם. מִמְּקוֹם הַטִּנּוֹפֶת בָּאוּ, וְלִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת יֵלֵכוּ. וְכֵן׃

ז׳ כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלֶכֶת׃

כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא. לְפִי שֶׁאֵינָן נִשְׁאָרִים בְּתוֹכוֹ, כִּי יַם אוֹקְיָנוֹס הוּא גָּבוֹהַּ מִכָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, ״הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם וְגוֹ׳״. וּמֵהֵיכָן אָדָם שׁוֹפֵךְ? מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. וְהַנְּחָלִים הוֹלְכִים בִּמְחִלּוֹת תַּחַת הֶהָרִים מֵאוֹקְיָנוֹס, וְחוֹזְרִים וְנוֹבְעִים. וְזֶהוּ: ״אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים״. אַף הָרָשָׁע, כָּל־עֵמֶת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ:

ח׳ כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ:

כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים וְגוֹ׳ לֹא תִשְׂבַּע עַיִן וְלֹא תִמָּלֵא אֹזֶן. מוּסָב עַל ״מַה־יִּתְרוֹן״. אִם מַחֲלִיף הוּא עֶסֶק הַתּוֹרָה לְדַבֵּר בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, חֲרֵי הֵם יְגֵעִים, וְלֹא יוּכַל לְהַשִּׂיג אֶת־כֻּלָּם, וְאִם בְּמַרְאִית הָעַיִן בָּא לַעֲסֹק, עֵינוֹ לֹא תִשְׂבַּע, וְאִם בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, אָזְנוֹ לֹא תִמָּלֵא:

ט׳ מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

מַה שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וְגוֹ׳. בְּכָל־מַה שֶּׁהוּא לָמֵד בְּדָבָר שֶׁהוּא חֲלִיפֵי הַשָּׁמֶשׁ, אֵין בּוֹ חִדּוּשׁ; לֹא יִרְאֶה אֶלָּא מָה שֶּׁהָיָה כְּבָר, שֶׁנִּבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. אֲבָל הַהוֹגֶה בַּתּוֹרָה, מוֹצֵא בָהּ תָּמִיד חִדּוּשֵׁי טְעָמִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, ״דַּדֶּיהָ יְרַוּךָ בְכָל־עֵת״. מָה הַדַּד הַזֶּה, כָּל־זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ טַעַם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן. וְכֵן מָצִינוּ בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה, שֶׁאָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס דְּבָרִים שֶׁלֹּא שָׁמָעְתָּן אֹזֶן, בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה:

י׳ יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ:

יֵשׁ דָּבָר. בָּא לְיַדֵּךְ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁיֹּאמַר לְךָ הָאוֹמֵר עָלָיו: ״רְאֵה זֶה, דָּבָר חָדָשׁ הוּא״, וְאֵינוֹ חָדָשׁ, שֶׁכְּבָר הָיָה בָעוֹלָמִים שֶׁעָבְרוּ לְפָנֵינוּ, אֶלָּא שֶׁ״אֵין זִכָּרוֹן לָרִאשֹׁנִים״, לְכָךְ דּוֹמֶה לִהְיוֹת חָדָשׁ:

י״א אֵין זִכָּרוֹן לָרִאשֹׁנִים וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה: {פ}

וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ. לְאַחֲרֵינוּ, לֹא יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן בַּדּוֹרוֹת שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרוֹנָה לָהֶם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשׁוֹ כְּנֶגֶד אִבּוּד זֵכֶר עֲמָלֵק, וְסוֹפוֹ לִמָּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו״:

י״ב אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלִָם:

אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ. עַל־כָּל־הָעוֹלָם, וְלִבְסוֹף עַל יִשְׂרָאֵל, וְלִבְסוֹף עַל יְרוּשָׁלַיִם לְבַדָּהּ, וְלִבְסוֹף עַל מַקְלִי, שֶׁהָרֵי נֶאֱמַר: ״הָיִיתִי מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָיִם״. אֲבָל עַכְשָׁיו אֵינִי מֶלֶךְ:

י״ג וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא | עִנְיַן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ:

וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ. בַּתּוֹרָה, הִיא הַחָכְמָה, וּלְהִתְבּוֹנֵן בָּהּ עַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הָאָמוּר לְמַעְלָה הַנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, וּבִינוֹתִי בָּהּ שֶׁהוּא הָעִנְיָן הָרַע אֲשֶׁר נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵי בְנֵי הָאָדָם ״אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע״:

עִנְיַן רָע. מִנְהָג רַע לָהֶם:

לַעֲנוֹת בּוֹ. לְהִתְנַהֵג בּוֹ. ״עִנְיַן״ יֵשׁ לְפָתְרוֹ לְשׁוֹן מָעוֹן וְדִירָה, וְיֵשׁ לְפָתְרוֹ לְשׁוֹן עִיּוּן וּמַחֲשָׁבָה, וְכֵן ״לַעֲנוֹת בּוֹ״:

נָתַן אֱלֹהִים. הֵנִיחַ לִפְנֵיהֶם:

י״ד רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ:

וּרְעוּת רוּחַ. שֶׁבָּר רוּחַ, כְּמוֹ ״רֹעוּ עַמִּים וָחֹתּוּ״. רוּחַ טלנ״ט. סוֹף הַמַּעֲשֶׂה בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב:

ט״ו מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת:

מְעֻוָּת. בְּחַיָּיו לֹא יוּכַל לְתַקֵּן מִשֶּׁמֵּת. מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ עַל הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מַמְזֵר, אוֹ עַל תַּלְמִיד חָכָם הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהָיָה יָשָׁר מִתְּחִלָּתוֹ וְנִתְעַוֵּת:

וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת. זֶה שֶׁחִסֵּר עַצְמוֹ מִמִּנְיַן הַכְּשֵׁרִים, לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת עִמָּהֶם בְּקִבּוּל שְׂכָרָם:

ט״ז דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלִָם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת:

דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי. עַכְשָׁיו שֶׁיָּרַדְתִּי מִגְּדֻלָּתִי, אֲנִי נוֹתֵן לִבִּי לֵאמֹר: ״מִי יֹאמַר עָלַי שֶׁאָבָא לִידֵי מִדָּה זוֹ״?: **אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְגוֹ׳**:

י״ז וָאָתְנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הוֹלֵלֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ׃

> **וָאָתְנָה** עַכְשָׁיו אֶת־לִבִּי לָדַעַת אֶת־טִיב הַחָכְמָה מַה סּוֹפָהּ, וְאֶת־טִיב הַהוֹלֵלוֹת וְהַסִּכְלוּת׃
>
> **הֹלֵלוֹת.** שְׁעָמוּם וְטֵרוּף הַדַּעַת, לְשׁוֹן עִרְבּוּב, כְּמוֹ ״מָהוּל בַּמָּיִם״׃
>
> **וְשִׂכְלוּת.** שְׁטוּת׃
>
> **יָדַעְתִּי** עַתָּה, שֶׁגַּם הַחָכְמָה יֵשׁ בּוֹ שֶׁבֶר רוּחַ, כִּי בְּרֹב הַחָכְמָה, אָדָם סוֹמֵךְ עַל רֹב חָכְמָתוֹ, וְאֵינוֹ מִתְרַחֵק מִן הָאִסּוּר, וּבָא רֹב־כַּעַס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֲנִי אָמַרְתִּי׃ ״אַרְבֶּה סוּסִים, וְלֹא אָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה״, וּבַסּוֹף הֲשִׁיבוֹתִי. אֲנִי אָמַרְתִּי׃ ״אַרְבֶּה נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבִי״, וַהֲרֵי נִכְתַּב עָלַי ״נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־לְבָבוֹ״. וְכֵן הוּא אוֹמֵר שֶׁעַל רֹב חָכְמָתוֹ הוּא סָמַךְ, וְעָשָׂה כַּמָּה דְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאָכָל״׃

י״ח כִּי בְּרֹב חָכְמָה רַב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב׃

פרק ב׳

א׳ אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הֶבֶל הוּא׃

> **אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי.** הוֹאִיל וְכֵן הוּא, אֶחְדַּל לִי מִן הַחָכְמָה, וְאֶעֱסֹק בְּמִשְׂתֶּה תָּמִיד׃
>
> **אֲנַסְּכָה.** לְשׁוֹן מֶסֶךְ יַיִן לִשְׁתּוֹת, כְּמוֹ, ״מָסְכָה יֵינָהּ״. עֵרוּב יַיִן בְּמַיִם לְתַקְּנוֹ אוֹ עֵרוּב בְּשָׂמִים בְּיַיִן לְקוֹנְדִיטוֹן׃
>
> **וּרְאֵה בְטוֹב.** כְּמוֹ ״וּרְאוֹת בְּטוּב״׃
>
> **וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל.** שֶׁהֲרֵי רָאִיתִי בִּנְבוּאָה שֶׁהַרְבֵּה קִלְקוּלִים בָּאִים מִתּוֹךְ שְׂחוֹק. בֶּלְשַׁאצַּר מֶת מִתּוֹךְ מִשְׁתֶּה, אַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל נִשְׁטְפוּ מִתּוֹךְ רֹב טוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעָה לָהֶם׃

ב׳ לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה׃

> **לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל.** מְעֹרֶבֶת בִּבְכִי וַאֲנָחָה׃
>
> **וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה.** טוֹבָה עֹשָׂה? הֲרֵי סוֹפָהּ תּוּגָה׃

ג׳ תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בֶּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃

> **תַּרְתִּי בְלִבִּי.** חָזַרְתִּי לָתוּר בְּלִבִּי לְהַחֲזִיק בְּכַלָּן, בְּמִשְׁתֶּה, בְּחָכְמָה, וּבְסִכְלוּת, וְלִמְשׁךְ וּלְעַדֵּן בְּמִשְׁתֶּה הַיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי. כָּל־סְעֻדַּת עֹנֶג קְרוּיָה עַל שֵׁם הַיַּיִן׃
>
> **וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה.** אַף אִם בְּשָׂרִי נִמְשָׁךְ בַּיַּיִן, לִבִּי מִתְגַּלְגֵּל בַּחָכְמָה, לְהַחֲזִיק בַּתּוֹרָה׃
>
> **וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת.** בִּדְבָרִים הַדּוֹמִים לִי לְסִכְלוּת, שֶׁאָמַרְתִּי עֲלֵיהֶם, ״לְאִיתִיאֵל וְאָכָל״, וּכְגוֹן לְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, שֶׁהַשָּׂטָן מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ״טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה״. וְגַם עַל שָׁאוּל שֶׁנִּדְמָה בְעֵינָיו סִכְלוּת לַהֲרוֹג מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק, וְהִיא מִצְוַת הַמָּקוֹם, וְקוֹרֵא אוֹתָהּ סִכְלוּת׃

ד׳ הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים׃

> **הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי.** בִּימֵי גְּדֻלָּתִי׃

ה׳ עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי׃

> **עֵץ כָּל־פֶּרִי.** שֶׁהָיָה שְׁלֹמֹה מַכִּיר בְּחָכְמָתוֹ אֶת־גִּידֵי הָאָרֶץ, אֵיזֶה גִּיד הוֹלֵךְ אֶל כּוֹשׁ וְנָטַע בּוֹ פִּלְפֵּלִין, אֵיזֶה הוֹלֵךְ לְאֶרֶץ חֲרוּבִין וְנָטַע בּוֹ חֲרוּבִין, שֶׁכָּל־גִּידֵי הָאֲרָצוֹת בָּאִים לְצִיּוֹן, שֶׁמִּשָּׁם מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, ״מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי״. לְכָךְ נֶאֱמַר׃ ״עֵץ כָּל־פֶּרִי״, בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא׃

ו׳ עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים׃

> **בְּרֵכוֹת מָיִם.** כְּמִין בִּיבָרִים שֶׁל דָּגִים שֶׁחוֹפְרִין בְּקַרְקַע׃

ז׳ קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הָרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלָם׃

ח׳ כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃

וּסְגֻלַּת מְלָכִים. גִּנְזֵי מְלָכִים, זָהָב וְכֶסֶף וְאֶבֶן יְקָרָה שֶׁהַמְּלָכִים מְסַגְּלִים בְּגִנְזֵיהֶם׃

וְהַמְּדִינוֹת. סְגֻלַּת כָּל־סוֹחֲרִים׃

שָׁרִים וְשָׁרוֹת. מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר׃

שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת. מַרְכְּבוֹת נוֹי, עֶגְלוֹת צָב, וּבִלְשׁוֹן גְּמָרָא יֵ״שׁ׃ שִׁדָּה, תֵּיבָה וּמִגְדָּל׃

ט׳ וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלָם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִי׃

אַף חָכְמָתִי. גַּם חָכְמָתִי לֹא הִנַּחְתִּי בִּשְׁבִיל כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, וְעָמְדָה לִי וְלֹא שִׁכַּחְתִּיהָ. דָּבָר אַחֵר׃ עָמְדָה לִי לְעָזְרָה מִכָּל־אֵלֶּה׃

י׳ וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃

לֹא אָצַלְתִּי. לֹא רִחַקְתִּי לְהַבְדִּיל מֵהֶם, וְכֵן, ״וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ. . . ״וַיִּתֵּן עַל . . . הַזְּקֵנִים״, כְּמִנּוֹרָה שֶׁמַּדְלִיקִין מִמֶּנָּה נֵרוֹת הַרְבֵּה וְאֵין אוֹרָהּ חָסֵר כְּלוּם׃

וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי. וְאַחֲרֵי עֲשׂוֹתִי כָּל־אֵלֶּה, אֵין לִי מִכֻּלָּם אֶלָּא זֶה. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר מַקְלוֹ, וְחַד אָמַר קִידּוֹ. מַקֵּידָה שֶׁל חֶרֶס שֶׁשּׁוֹתִין בָּהּ, וְיֵשׁ פּוֹתְרִים בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה כָּל־הָעִנְיָן בְּבָבָא מְרָשׁוֹת וְתַלְמִידִים וּבְבָבָא כְּנֵסִיּוֹת׃

יַצַּר צוֹמַח עֵצִים. עַמֵּי הָאָרֶץ לִמְלֹאכֶת שָׂדוֹת וּכְרָמִים׃

י״א וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שָׁעָשׂוּ יָדַי וּבָעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

וּפָנִיתִי. עַתָּה בְּכָל־מַעֲשַׂי, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁאֵין יִתְרוֹן בָּהֶם, כִּי מִכֻּלָּם אֲנִי חָסֵר׃

י״ב וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי | מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר עָשׂוּהוּ׃

וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה. פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל־עֲסָקַי לְהִתְבּוֹנֵן בַּתּוֹרָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת, עִנְיַן עֲבֵרוֹת׃

כִּי מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ. לְהִתְחַנֵּן לוֹ עַל גְּזֵרָה שֶׁגָּזְרוּ עָלָיו וּכְבָר עָשָׂאוּהוּ לְמַעֲשֶׂה הַגְּזֵרָה לְגָזְרָה, טוֹב לוֹ לְהִתְבּוֹנֵן תְּחִלָּה בְּמַעֲשָׂיו וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְבַקֵּשׁ׃

י״ג וְרָאִיתִי אֲנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃

מִן־הַסִּכְלוּת. הוּא הֶרֶשַׁע׃

י״ד הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אֲנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃

הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ. בִּתְחִלַּת הַדָּבָר, מִסְתַּכֵּל מַה־יִּהְיֶה בְּסוֹפָהּ׃

וְיָדַעְתִּי גַם־אֲנִי. גַּם אֲנִי, אֲשֶׁר מִשֶּׁבַּח אֶת־הֶחָכָם מִן הַכְּסִיל, יוֹדֵעַ שֶׁשְּׁנֵיהֶם יָמוּתוּ׃

ט״ו וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקָּרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃

וְאָמַרְתִּי . . . בְּלִבִּי וְגו׳. כְּלוֹמַר׃ לְפִי שְׁנֵיהֶם מֵתִים, שָׁמָּא אֲהַרְהֵר בְּלִבִּי מֵעַתָּה, כְּמִקְרֵה הָרָשָׁע גַּם אֲנִי יִקָּרֵנִי, וְלָמָּה אֶהְיֶה צַדִּיק אָז יוֹתֵר?׃

וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי. שֶׁאִם אֲהַרְהֵר כֵּן, הֶבֶל הוּא, כִּי אֵין זִכָּרוֹן הֶחָכָם וְהַכְּסִיל שָׁוִין; אַחֲרֵי מוֹתָן לֹא יִזָּכְרוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד, שֶׁזֶּה זִכָּרוֹנוֹ לְטוֹבָה, וְזֶה זִכָּרוֹנוֹ לְרָעָה׃

ט״ז כִּי אֵין זִכָּרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃

בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח. בִּשְׁבִיל אֲשֶׁר אֲנִי רוֹאֶה אֶת־הָרְשָׁעִים אֲשֶׁר הָיוּ כְּבָר וְהִצְלִיחוּ מְאֹד, וּבַיָּמִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם נִשְׁכְּחָה כָּל־גְּבוּרָתָם וְהַצְלָחָתָם׃

וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל. אֲנִי רוֹאֶה הַצַּדִּיקִים מַצְלִיחִים בְּמִיתָתָם וּמוֹעִילִים לִבְנֵיהֶם, כְּגוֹן, ״וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְגוֹ׳״; ״זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ״׃

י״ז וְשָׂנֵאתִי֙ אֶת־הַחַיִּ֔ים כִּ֥י רַ֖ע עָלַ֣י הַֽמַּעֲשֶׂ֑ה שֶׁנַּעֲשָׂ֥ה תַּ֨חַת הַשָּׁ֜מֶשׁ כִּי־הַכֹּ֤ל הֶ֙בֶל֙ וּרְעוּת רֽוּחַ׃

וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים. שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא עַל דּוֹרוֹ שֶׁל רַחַבְעָם שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים׃

י״ח וְשָׂנֵאתִי֙ אֲנִ֣י אֶת־כָּל־עֲמָלִ֔י שֶׁאֲנִ֥י עָמֵ֖ל תַּ֣חַת הַשָּׁ֑מֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶ֥נּוּ לָאָדָ֖ם שֶׁיִּהְיֶ֥ה אַחֲרָֽי׃

י״ט וּמִ֤י יוֹדֵ֙עַ֙ הֶֽחָכָ֣ם יִהְיֶ֔ה אִ֖ו סָכָ֑ל וְיִשְׁלַ֣ט בְּכָל־עֲמָלִ֗י שֶׁעָמַ֙לְתִּי֙ וְשֶׁחָכַ֣מְתִּי תַּ֔חַת הַשָּׁ֖מֶשׁ גַּם־זֶ֥ה הָֽבֶל׃

גַּם־זֶה הָבֶל. גַּם זֶה אֶחָד מִן הַהֲבָלִים שֶׁנִּבְרְאוּ בָעוֹלָם, שֶׁהֶחָכָם יָגֵעַ וְהַכְּסִיל יוֹרְשׁוֹ׃

כ׳ וְסַבּוֹתִ֕י אֲנִ֖י לְיַאֵ֣שׁ אֶת־לִבִּ֑י עַ֚ל כָּל־הֶעָמָ֔ל שֶׁעָמַ֖לְתִּי תַּ֥חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃

וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ. שֶׁלֹּא לִיגַע וְלַעֲמֹל׃

כ״א כִּֽי־יֵ֤שׁ אָדָם֙ שֶׁעֲמָלֽוֹ בְּחָכְמָ֣ה וּבְדַ֔עַת וּבְכִשְׁר֑וֹן וּלְאָדָ֞ם שֶׁלֹּא־עָמַ֤ל בּוֹ֙ יִתְּנֶ֣נּוּ חֶלְקֽוֹ גַּם־זֶ֥ה הֶ֖בֶל וְרָעָ֥ה רַבָּֽה׃

כִּי־יֵשׁ אָדָם. מַשְׁמָעוֹ כְּפִשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה בְּתַנְחוּמָא מְכַנֶּהוּ כְּלַפֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, ״וְעַל־דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם״׃

שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה. שֶׁנֶּאֱמַר, ״ה׳ בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ . . . בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ״, וְלַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא עָמְלוּ בּוֹ נָתַן חֵלֶק בּוֹ׃

גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה. וְהֵם נַעֲשׂוּ דּוֹר שֶׁל הֶבֶל, וְרַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ בְּדוֹר הַמַּבּוּל׃

כ״ב כִּ֣י מָֽה־הֹוֶ֤ה לָֽאָדָם֙ בְּכָל־עֲמָל֔וֹ וּבְרַעְי֖וֹן לִבּ֑וֹ שֶׁהֽוּא־עָמֵ֥ל תַּ֖חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃

כִּי מָה־הֹוֶה וְגוֹ׳. כִּי מַה מּוֹתָר הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וְשִׁבְרוֹן לִבּוֹ בְּעָמָל וּדְאָגָה שֶׁהוּא עָמֵל וּמְנִיחַ לַאֲחֵרִים׃

כ״ג כִּ֤י כָל־יָמָיו֙ מַכְאֹבִ֣ים וְכַעַ֔ס עִנְיָנ֑וֹ גַּם־בַּלַּ֥יְלָה לֹא־שָׁכַ֖ב לִבּ֑וֹ גַּם־זֶ֥ה הֶ֖בֶל הֽוּא׃

עִנְיָנוֹ. מִנְהָגוֹ׃

גַּם־זֶה. אֶחָד מִן הַהֲבָלִים הַנּוֹהֲגִים בָּעוֹלָם׃

כ״ד אֵ֣ין ט֤וֹב בָּֽאָדָם֙ שֶׁיֹּאכַ֣ל וְשָׁתָ֔ה וְהֶרְאָ֥ה אֶת־נַפְשׁ֖וֹ ט֣וֹב בַּֽעֲמָל֑וֹ גַּם־זֹ֥ה רָאִ֖יתִי אָ֣נִי כִּֽי־מִיַּ֥ד הָאֱלֹהִ֖ים הִֽיא׃

אֵין טוֹב בָּאָדָם. בִּתְמִיהָה, שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיַרְאֶה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב, כְּלוֹמַר, יִתֵּן לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עִם הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה, וְכֵן נֶאֱמַר לִיהוֹיָקִים, ״אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ׃

כ״ה כִּ֥י מִ֛י יֹאכַ֖ל וּמִ֣י יָחִ֑ישׁ חוּץ֙ ממֶּ֔נִּי׃

כִּי מִי יֹאכַל וְגוֹ׳. לָמָּה לֹא אֶשְׂמַח בְּחֶלְקִי, בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה? מִי רָאוּי לֶאֱכֹל אֶת־יְגִיעִי, וּמִי יְמַהֵר לְבַלְעָה מִבַּלְעָדַי?׃

חוּץ מֶמֶּנִּי. מִבַּלְעָדַי. זוּ מִדַּת הָרְשָׁעִים הִיא, שֶׁאוֹסְפִים לְצַרְכָּן הָאֲחֵרִים׃

כ״ו כִּ֣י לְאָדָ֞ם שֶׁטּ֣וֹב לְפָנָ֗יו נָתַן֙ חָכְמָ֣ה וְדַ֔עַת וְשִׂמְחָ֑ה וְלַחוֹטֶ֞א נָתַ֤ן עִנְיָן֙ לֶאֱסֹ֣ף וְלִכְנ֔וֹס לָתֵ֖ת לְטוֹב֙ לִפְנֵ֣י הָאֱלֹהִ֔ים גַּם־זֶ֥ה הֶ֖בֶל וּרְעוּת רֽוּחַ׃

כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו. לִפְנֵי הָאֱלֹהִים הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, ״כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא״׃

נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה. לֵב לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְלִשְׂמֹחַ בְּחֶלְקוֹ, בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּכְסוּת נְקִיָּה׃

וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן. מִנְהָג וּדְאָגָה לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס וְלָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת־מָרְדְּכַי עַל־בֵּית הָמָן״׃

גַּם־זֶה. אֶחָד מִן הַהֲבָלִים שֶׁנִּתְּנוּ לַבְּרִיּוֹת, שֶׁהֵם עֲמֵלִים וְאַחֵר נוֹטֵל׃

פרק ג׳

א׳ לַכֹּ֖ל זְמָ֑ן וְעֵ֥ת לְכָל־חֵ֖פֶץ תַּ֥חַת הַשָּׁמָֽיִם׃ {ס}

לַכֹּל זְמָן. אַל יִשְׁמַח הָאוֹסֵף בְּהוֹן מֵהֶבֶל, כִּי אִם עַכְשָׁיו הוּא בְיָדוֹ, עוֹד יִירָשׁוּהוּ צַדִּיקִים, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ הַזְּמַן, כִּי לְכָל־דָּבָר יֵשׁ זְמַן קָבוּעַ מָתַי יִהְיֶה׃

לְכָל־חֵפֶץ. לְכָל־דָּבָר. כָּל־הַדְּבָרִים קָרוּיִם חֲפָצִים בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה׃

ב׳ עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃

עֵת לָלֶדֶת. לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים׃

וְעֵת לָמוּת. קֵצֶב שָׁנוֹת שֶׁל כָּל־דּוֹר וָדוֹר׃

עֵת לָטַעַת. גּוֹי וּמַמְלָכָה׃

וְעֵת לַעֲקוֹר. עֵת יָבֹא לְהֶעָקֵר׃

ג׳ עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא עֵת לִפְרֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃

עֵת לַהֲרוֹג. אוּמָּה שְׁלֵמָה, כְּשֶׁמַּגִּיעַ יוֹם פְּקֻדָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג׃

וְעֵת לִרְפּוֹא. שִׁבְרָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְרַיִם, ״וְשָׁבוּ עַד־ה׳ וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם״׃

עֵת לִפְרֹץ. חוֹמַת הָעִיר כְּשֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם מְפֹרָצָת׃

וְעֵת לִבְנוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם׃

ד׳ עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃

עֵת לִבְכּוֹת. בְּתִשְׁעָה בְאָב׃

וְעֵת לִשְׂחוֹק. לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר, ״אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ״׃

עֵת סְפוֹד. בִּימֵי אֵבֶל׃

וְעֵת רְקוֹד. בַּחֲתָנִים וְכַלּוֹת׃

ה׳ עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃

עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים. בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל מֵשְׁלְכִים בְּחֶרְבַּן הַבַּיִת, ״תִּשְׁתַּפְּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ׃״

וְעֵת כְּנוֹס אוֹתָם מִן הַגּוֹלָה, ״וְהוֹשִׁיעָם ה׳ אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ׃

עֵת לַחֲבוֹק. ״כִּי כַּאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר וְגוֹ׳״׃

וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק. ״וְרִחַק ה׳ אֶת־הָאָדָם״׃

ו׳ עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃

עֵת לְבַקֵּשׁ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, אֶת־הָאֹבֶדֶת אֲבַקֵּשׁ. לְעִנְיַן נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל׃

וְעֵת לְאַבֵּד. וְעֵת שֶׁאִבְּדָם בַּגּוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם״.

עֵת לִשְׁמוֹר. ״יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ״, כְּשֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ׃

וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ. ״וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת״׃

ז׳ עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר׃

עֵת לִקְרוֹעַ. מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, ״וָאֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה וְגוֹ׳״׃

וְעֵת לִתְפּוֹר. ״וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ. . . וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת״׃

עֵת לַחֲשׁוֹת. פְּעָמִים שֶׁאָדָם שׁוֹתֵק וּמְקַבֵּל שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַיִּדֹּם אַהֲרֹן״, וְזָכָה שֶׁנִּתְיַחֵד הַדִּבּוּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־אַהֲרֹן. . . יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ״׃

וְעֵת לְדַבֵּר. ״אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה״; ״וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה״; ״קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים״׃

ח׳ עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃ {ס}

עֵת לֶאֱהֹב. ״וַאֲהֵבְךָ׃״

וְעֵת לִשְׂנֹא. שֶׁנֶּאֱמַר, ״כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים״׃

ט׳ מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל׃

מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה. מַה־יִּתְרוֹן שֶׁל עוֹשֶׂה רַע בְּכָל־שֶׁהוּא עָמֵל? גַּם הוּא עִתּוֹ יָבֹא וְהַכֹּל אָבַד׃

י׳ רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃

הָעִנְיָן. הַמִּנְהָג׃

לַעֲנוֹת. לְהִתְנַהֵג׃

י״א אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף׃

יָפֶה בְעִתּוֹ. בְּעֵת הַטּוֹבָה, יָפֶה הוּא לָבֹא תַּשְׁלוּם שְׂכַר מַעֲשֶׂה הַטּוֹב, וּבְעֵת הָרָעָה, רָאוּיָה הִיא לְתַשְׁלוּם מַעֲשֶׂה הָרָע׃

גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם וְגוֹ׳. גַּם אֶת־חָכְמַת הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן בְּלֵב הַבְּרִיּוֹת, לֹא נָתַן הַכֹּל בְּלֵב כָּל־אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא זֶה קָצַת וְזֶה קָצַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָדַעַת אוֹתוֹ, וְלֹא יֵדַע אֶת־עֵת פְּקֻדָּתוֹ, וּבַמֶּה יִכָּשֵׁל, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לֵב לָשׁוּב, שֶׁיִּדְאַג וְיֹאמַר: ״הַיּוֹם אוֹ מָחָר אָמוּת״. וּלְכָךְ, כָּתוּב כַּאן ״הָעֹלָם״ חָסֵר, לְשׁוֹן הֶעְלָמָה, שֶׁאִם יֵדַע הָאָדָם יוֹם מִיתָתוֹ קְרוֹבָה, לֹא יִבְנֶה בַּיִת וְלֹא יִטַּע כֶּרֶם. לְכָךְ הוּא אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ; זֶה שֶׁיֵּשׁ עֵת לְמִיתָה, דָּבָר יָפֶה הוּא, שֶׁסּוֹמֵךְ הָאָדָם לוֹמַר: ״שֶׁמָּא עַדַיִן עֵת מִיתָתִי רָחוֹק״, וּבוֹנֶה בַּיִת וְנוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְזוּ יָפָה, שֶׁנֶּעְלַם מִן הַבְּרִיּוֹת׃

י״ב יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃

יָדַעְתִּי. עַתָּה, הוֹאִיל וְנֶעְלַם עֵת הַפְּקֻדָּה, כִּי אֵין טוֹב בַּבְּרִיּוֹת כִּי אִם לִשְׂמוֹחַ בְּחֶלְקוֹ וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינֵי בוֹרְאוֹ בְּעוֹד שֶׁהוּא חָי׃

י״ג וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃

וְרָאָה טוֹב. תּוֹרָה וּמִצְוֹת׃

י״ד יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃

יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, הוּא רָאוּי לִהְיוֹת לְעוֹלָם, וְאֵין לְשַׁנּוֹתוֹ, לֹא בְּתוֹסֶפֶת וְלֹא בְּגֶרָעוֹן, וּכְשֶׁנִּשְׁתַּנָּה, הָאֱלֹהִים צִוָּה וְעָשָׂה שֶׁיִּשְׁתַּנָּה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. אוֹקְיָנוֹס פָּרַץ גְּבוּלוֹ בְּדוֹר אֱנוֹשׁ וְהֵצִיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. שִׁבְעַת יָמִים נִשְׁתַּנָּה הִלּוּחַ הַחַמָּה בְּדוֹר הַמַּבּוּל, לְזָרוֹחַ בְּמַעֲרָב וְלִשְׁקוֹעַ בְּמִזְרָח, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. חַמָּה חָזְרָה לַאֲחוֹרֶיהָ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ, וּבִימֵי אָחָז אָבִיו, נִתְקַצֵּר הַיּוֹם וְנִתְרַבָּה הַלַּיְלָה בְּיוֹם מוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא נִסְפָּד. כָּל־זֶה כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. לְפִיכָךְ, אֵין טוֹב לָאָדָם לַעֲסוֹק אֶלָּא בְּמִצְוָתוֹ וְלִירָא מִלְּפָנָיו׃

ט״ו מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא. מַה־שֶּׁהָיָה מִלְּפָנֵינוּ, כְּבָר הוּא עָשׂוּי וּרְאִינוּהוּ אוֹ שְׁמַעְנוּהוּ מֵאֲחֵרִים שֶׁרָאוּהוּ, וְיֵשׁ לָנוּ לְהָעִיד עָלָיו שֶׁרָאִינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ אֶת־הַנִּרְדָּפִים. יַעֲקֹב נִרְדָּף, עֵשָׂו רוֹדֵף. ״וְאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי״. מִצְרַיִם רוֹדְפִים אֶת־יִשְׂרָאֵל; מִצְרַיִם טְבּוּעִים בַּיָּם, וְיִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בְיָד רָמָה׃

וַאֲשֶׁר. עָתִיד לִהְיוֹת עוֹד בְּאַחֲרוֹנָה, הוּא דֻּגְמַת מַה שֶּׁכְּבָר הָיָה. כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה, כֵּן בָּאַחֲרוֹנָה. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁנֶּה מִדּוֹתָיו בָּעוֹלָם׃

וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף. לְפָרַע מִן הָרוֹדֵף, לְפִיכָךְ, מַה־יִּתְרוֹנוֹ שֶׁל עוֹשֶׂה הָרָעָה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל? הֲרֵי סוֹפוֹ לְהִשְׁתַּלֵּם׃

ט״ז וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע׃

מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט וְגוֹ׳. רָאִיתִי בְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְקוֹם לִשְׁכַּת הַגָּזִית בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיְתָה ״מְלֵאתִי מִשְׁפָּט״. שָׁמָּה יִשְׁפְּטוּ רֶשַׁע, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, ״רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ״, וְרָאִיתִי פֻּרְעָנוּתָם׃

מְקוֹם הַצֶּדֶק. שַׁעַר הַתֵּוֶךְ, שֶׁהָיָה מְקוֹם חִתּוּךְ הֲלָכוֹת׃

שָׁמָּה הָרָשַׁע. שָׁם יֵשְׁבוּ שַׁרְסְכִים, רַב־סָרִיס, נֶרְגַל שַׂרְאֶצֶר, רַב־מָג, וּבוּכַדְנֶצַּר וְחֵילוֹתָיו, וְדָנִין אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּיִסּוּרִים קָשִׁים וּמִשְׁפְּטֵי מָוֶת׃

שָׁמָּה הָרָשַׁע. טַעֲמוֹ לְמַעָלָה, לוֹמַר שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ הָרֶשַׁע (וְהָיָה רָאוּי לִנָּקֵד בְּסֶגּוֹ״ל הָרֵי״שׁ, אֶלָּא לְפִי שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק, נֶהְפַּךְ לִנָּקֵד קָמַ״ץ גָּדוֹל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּכָל־מָקוֹם לֹא מָצִינוּ לוֹ עוֹד שֶׁמִּתְהַפֵּךְ בְּאֶתְנַחְתָּא וְסוֹף פָּסוּק):

י״ז אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם:

אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי וְגוֹ׳. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, אֶת־הַכֹּל שׁוֹפֵט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַחַר זְמַן; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּתְעַכֵּב הַדָּבָר, סוֹפוֹ לָבֹא אֶל שַׁעְתּוֹ. כִּי שָׁעָה יֵשׁ לְכָל־חֵפֶץ, אַף לְפֻרְעָנוּת. וְלִפְקֻדַּת הַדִּין יֵשׁ עֵת מָתַי יָבֹא:

וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁעָשָׂה הָאָדָם, **שָׁם** יִשְׁפְּטוּהוּ בְּבֹא עֵת הַפְּקֻדָּה. שָׁם בְּאוֹתוֹ הָעֵת נִתָּן זְמַן לְכָל־הַמַּעֲשֶׂה לְהִשָּׁפֵט עָלָיו. אַבָּב חוּטְרֵי מִילֵי וְאַבֵּי דָּרֵי חוּשְׁבָּנָא:

י״ח אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שָׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם:

אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי. בִּרְאוֹתִי כָּל־זֹאת:

עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם. שֶׁאָחֲזוּ לָהֶם מִדַּת גַּאֲוָה לִנְהוֹג שְׂרָרָה וְרַבָּנוּת בְּקָטַנִּים מֵהֶם:

לְבָרָם. (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְבָרְרָם) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹדִיעָם שֶׁאֵין שְׂרֵרוֹתָם כְּלוּם, וּלְהַרְאוֹתָם שֶׁהֵם, וְאַף הַשָּׂרִים וְהַמְּלָכִים:

בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם. כִּשְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה הֵמָּה לְעַצְמָם:

י״ט כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וְגוֹ׳. הוּא טַעַם הַדָּבָר, אֲשֶׁר נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִקְרֶה וּפֶגַע לִבְנֵי אָדָם, וְיֵשׁ מִקְרֶה וּפֶגַע לִבְהֵמָה, וּמִקְרֶה אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם נָתַן, כִּי, כְּשֵׁם שֶׁזֶּה מֵת, כַּךְ זֶה מֵת:

וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן. וְיִתְרוֹנוֹ וְהַצְלָחָתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִן הַבְּהֵמָה אֵינוֹ נִרְאֶה מִשֶּׁמֵּת, כִּי הַכֹּל נֶהְפָּךְ לִהְיוֹת הֶבֶל לָשׁוּב אֶל הֶעָפָר:

כ׳ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר:

כ״א מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ:

מִי יוֹדֵעַ. כְּמוֹ, ״מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב״. מִי הוּא אֲשֶׁר מֵבִין וְנוֹתֵן לֵב שֶׁרוּחַ בְּנֵי אָדָם הִיא הָעוֹלָה לְמַעְלָה וְעוֹמֶדֶת בְּדִין, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הִיא הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְאֵין לָהּ לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא לְהִתְנַהֵג כִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל מַעֲשֶׂיהָ:

כ״ב וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו:

וְרָאִיתִי. בְּכָל־אֵלֶּה:

כִּי אֵין טוֹב. לָאָדָם:

מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו. מִיגִיעַ כַּפָּיו יִשְׂמַח וְיֹאכַל, וְלֹא לְהַרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ לַחֲמוֹד לְהִתְעַשֵּׁר, לְהַרְבּוֹת לֹא לוֹ:

כִּי הוּא חֶלְקוֹ. יְגִיעַ כַּפָּיו הוּא הַחֵלֶק הַנִּתָּן לוֹ מִשָּׁמַיִם, וּבוֹ יִשְׂמַח:

כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת. לְאַחַר שֶׁמֵּת, בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה לְבָנָיו, אִם יַצְלִיחוּ גַּם הֵם בָּעֹשֶׁר שֶׁאָסַף הוּא וְהֵנִיחַ לָהֶם, אוֹ לֹא יַצְלִיחוּ:

פרק ד׳

א׳ וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֵרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה | דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם:

וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֵרְאֶה. בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ:

אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים. הַנַּעֲשִׂים עֲשׁוּקִים בְּגֵיהִנֹּם בַּמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים:

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. תַּחַת חֲלִיפִים שֶׁל הַתּוֹרָה:

וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים. בּוֹכִים עַל נִפְשׁוֹתֵיהֶם הָעֲשׁוּקוֹת בְּיַד מַלְאֲכֵי מַשְׁחִית וְאַכְזָרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, "עִבְרִי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ"; אֵלּוּ יוֹרְדֵי גֵּיהִנֹּם. וְאַף מִקְרָא זֶה כַּךְ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:

וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ. עוֹשְׁקֵיהֶם מַכְרִיחִים וְתוֹקְפִים אוֹתָם בְּכֹחַ:

ב׳ וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה:

שֶׁכְּבָר מֵתוּ. עַד שֶׁלֹּא שָׁלַט בָּהֶם יֵצֶר הָרַע הַזֶּה לִדְחוֹתָם מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּגוֹן אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁלֹּא נַעֲנָה מֹשֶׁה אֶלָּא עַל יְדֵיהֶן, וּכְגוֹן דָּוִד אָבִי, שֶׁלֹּא נַעֲנֵיתִי אֲנִי בְכ״ד רְנָנוֹת עַד שֶׁאָמַרְתִּי, "זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִד עַבְדֶּךָ":

ג׳ וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֶת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

עֲדֶן. עֵדֶן:

אֲשֶׁר לֹא רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה. רָאִיתִי בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת, אֵלּוּ תתקע״ד דּוֹרוֹת שֶׁקָּמְטוּ לְהִבָּרְאוֹת וְלֹא נִבְרְאוּ:

ד׳ וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֶת־כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ:

וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל. הֵן הָעֲבֵרוֹת, שֶׁהֵן עָמָל בְּעֵינֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה. שֶׁאֵינוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֶלָּא לְקִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם הָבֶל:

כִּי הִיא קִנְאַת אִישׁ. אֲשֶׁר הִיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ:

ה׳ הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ:

הַכְּסִיל. הָרָשָׁע:

חֹבֵק אֶת־יָדָיו. וְאֵינוֹ יָגֵעַ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא מִן הַגָּזֵל:

וְאוֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ. לְיוֹם הַדִּין שֶׁרוֹאֶה צַדִּיקִים בְּכָבוֹד, וְהוּא נִדּוֹן. כַּךְ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:

ו׳ טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ:

טוֹב מְלֹא כַף נָחַת. לִהְיוֹת קוֹנָה נְכָסִים מְעַט מִיגִיעוֹ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ:

מְמַלֹּא חָפְנַיִם. נְכָסִים הַרְבֵּה בַּעֲבֵרָה, שֶׁהוּא עָמָל וְעַצְבוּת רוּחַ לִפְנֵי הַמָּקוֹם:

ז׳ וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. כְּמוֹ "תַּחַת הַשָּׁמַיִם":

ח׳ יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־[עֵינָו] (עיניו) לֹא־תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי | אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא:

יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה דְּבָרָיו בִּיחִידִי:

גַּם בֵּן וָאָח אֵין לוֹ. אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, אֵינוֹ קוֹנֶה לוֹ תַּלְמִיד שֶׁהוּא כְּבֵן, וְלֹא חָבֵר שֶׁהוּא כְּאָח. וְאִם רָשָׁע הוּא, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אִשָּׁה לִהְיוֹת לוֹ כְּאָח לְעֵזֶר וּלְהוֹלִיד בֵּן. וְאִם סוֹחֵר הוּא, אֵינוֹ קוֹנֶה לוֹ שֻׁתָּפִים, וְיוֹצֵא לְדֶרֶךְ יְחִידִי:

וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ. יָגֵעַ בְּגִירְסָא, וְאִם סוֹחֵר הוּא, עָמֵל בְּפְרַקְמַטְיָא:

גַּם־עֵינָו לֹא תִשְׂבַּע עֹשֶׁר. לֹא יְהֵא שָׂבֵעַ בְּטַעֲמֵי תוֹרָה, שֶׁהַרְבֵּה תוֹרָה לוֹמֵד אָדָם מִתַּלְמִידָיו. וּלְעִנְיַן הַמָּמוֹן, רוֹדֵף תָּמִיד אַחַר הַמָּמוֹן:

וּלְמִי אֲנִי עָמֵל. מֵאַחַר שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד תַּלְמִידִים, וְאֵינִי נוֹשֵׂא אִשָּׁה לְהוֹלִיד בָּנִים:

ט׳ טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם:

טוֹבִים הַשְּׁנַיִם. לְכָל־דָּבָר:

מִן־הָאָחַד. לְפִיכָךְ, יִקָּנֶה לוֹ אָדָם חָבֵר וְיִשָּׂא אִשָּׁה, אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם יוֹתֵר רֶוַח בַּעֲמָלָם. הַרְבֵּה מְלָאכָה נַעֲשֵׂית בִּשְׁנַיִם, שֶׁאֵין הַיָּחִיד מַתְחִיל בָּהּ לְבַדּוֹ:

י כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרֵו וְאַיילו הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ:

כִּי אִם־יִפֹּלוּ. כְּמַשְׁמָעוֹ. וּלְעִנְיַן הַמִּשְׁנָה, אִם תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָה שֶׁלּוֹ, חֲבֵרוֹ מַחֲזִירָהּ לוֹ, אוֹ אִם יִכָּשֵׁל וְלֹא דִקְדֵּק אֶת־אֲשֶׁר שָׁמַע מִפִּי רַבּוֹ, בָּא חֲבֵירוֹ וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת:

וְאַי לוֹ. וְאוֹי לוֹ:

יא גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם:

וְחַם לָהֶם. כְּמַשְׁמָעוֹ, וּלְעִנְיַן זָכָר וּנְקֵבָה, מִתְחַמְּמִים זֶה מִזֶּה וּמוֹלִידִים:

יב וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק:

וְאִם יִתְקְפוֹ הָאֶחָד. אִם בָּאוּ לִסְטִים עָלָיו לְתָקְפוֹ אִם שְׁנַיִם הֵם, יַעַמְדוּ לְנֶגְדּוֹ, וְכָל־שֶׁכֵּן אִם ג׳ הֵם, וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק. דָּבָר אַחֵר: מִי שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ וּבֶן־בְּנוֹ, שׁוּב אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ״לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ״. דָּבָר אַחֵר: חוּט הַמְשֻׁלָּשׁ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ לֹא בִמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא. בְּפָנִים אֲחֵרִים נִדְרָשׁ: ״יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי״ לוֹ, אֲבָל אֵין סֵדֶר כָּל־הַמִּקְרָאוֹת הַלָּלוּ מִתְיַשֵּׁב עֲלֵיהֶם:

יג טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד:

טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם. זֶה יֵצֶר טוֹב, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יֶלֶד? שֶׁאֵינוֹ בָא בְּאָדָם עַד י״ג שָׁנָה:

מִסְכֵּן. שֶׁאֵין הָאֲבָרִים שׁוֹמְעִים לוֹ כְּמוֹ לְיֵצֶר הָרָע:

חָכָם. שֶׁמַּשְׂכִּיל אֶת־הָאָדָם לְדֶרֶךְ טוֹבָה:

מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל. זֶה יֵצֶר הָרַע, שֶׁהוּא שַׁלִּיט עַל כָּל־הָאֲבָרִים. **זָקֵן.** שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁנּוֹלָד הַוָּלָד, הוּא נָתוּן בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, ״לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ״: **וּכְסִיל.** שֶׁמַּתְעֵהוּ בְּדֶרֶךְ רָעָה, כַּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ:

אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד. שֶׁהָרֵי הִזְקִין, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל תּוֹכֵחָה:

יד כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ:

כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ. מִמָּקוֹם הַטִּנּוֹפֶת וְסִרְחוֹן, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן ״וַיִּבְאַשׁ״ וּסְרִי:

כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ. מִשֶּׁמָּלַךְ בְּאָדָם, נוֹלַד הָרָשׁ הַמַּסְכֵּן הַטּוֹב מִמֶּנּוּ, וּבָא מִתּוֹךְ טָהֳרָה וְלֹא מִתּוֹךְ טִנּוֹפֶת הָרֶחֶם, כַּךְ דְּרָשׁוּהוּ בַּמִּדְרָשׁ. דָּבָר אַחֵר: ״כִּי טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְגוֹ׳״ כְּמַשְׁמָעוֹ. ״אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד״, שֶׁכְּבָר הִזְקִין בְּרִשְׁעוֹ וּכְסִילוּתוֹ. ״כִּי מִבֵּית הָאֲסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ״, כִּי הַיֶּלֶד הַמִּסְכֵּן, סוֹפוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ עָלָיו שֶׁיָּצָא לִמְלֹךְ מִתּוֹךְ עָנְיוֹ וּמִבֵּית אֲסוּרָיו, שֶׁהָרֵי סַמ״ךְ שֶׁל הָסוּרִים נָקוּד רָפֵי, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ ״הָאֲסוּרִים״. (סְפָרִים אֲחֵרִים: כְּמוֹ, ״וְלֹא־יַהֵל שָׁם עֲרָבִי״, כְּמוֹ יַאֲהֵל) שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּיוֹסֵף, שֶׁמָּלַךְ מִתּוֹךְ יְצִיאַת בֵּית הָאֲסוּרִים. וְכֵן דָּוִד, ״אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן״:

כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ. כִּי כָּשֵׁר וְהָגוּן הוּא שֶׁיִּמְלֹךְ, כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ הוּא נֶהְפָּךְ מִמִּנְהַג הַשָּׂרָה וּמַקְטִין עַצְמוֹ אֵצֶל הַחֲכָמִים כְּמִדַּת הָרָשִׁים, וְכֵן, ״וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד״, שֶׁיֵּהָפֵךְ וְיִשְׁתַּנֶּה לוֹ מִמַּה שֶׁהָיָה כְּעִיר פֶּרֶא, וְיֵעָשֶׂה אָדָם:

נוֹלַד. נַעֲשָׂה, וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:

טו רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהַלְכִים תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו:

רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים וְגוֹ׳. מָצָאתִי בְּמִדְרַשׁ הַסֵּפֶר הַזֶּה: ״זֶה דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ׳וּמִכֹּל־הֶחָי׳״:

עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי. אֲשֶׁר יִתְקְעֵם תַּחַת אוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁהֵם נֹחַ וּבָנָיו:

טז אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ:

אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם. פָּרִים וְרַבִּים הָיוּ יוֹתֵר מִדַּאי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, ״זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם״. אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת לִשְׁלֹשָׁה יָמִים. ״יִשְׁלְחוּ כַּצֹּאן עֲדִילֵיהֶם״:

לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם. אֵין קֵץ לְכָל־טוֹב שֶׁהָיָה לִפְנֵיהֶם, וְהַכֹּל אָבַד, וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחַתּוּ:

גַּם הָאַחֲרוֹנִים. דּוֹר הַפְּלָגָה:

לֹא יִשְׂמָחוּ. גַּם הֵם בַּטּוֹב הַנִּתָּן בְּיָדָם:

כִּי־גַם־זֶה. סוֹפוֹ שֶׁל הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ כַּאֲשֶׁר אָדָם מְהַלֵּךְ אַחַר יִצְרוֹ:

י״ז שְׁמֹר (רגליך) [רַגְלְךָ] כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע:

שְׁמֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים. הֵיאַךְ תֵּלֵךְ. אִם תָּבִיא תּוֹדָה וְנִדְבַת שְׁלָמִים, הוּא הַטּוֹב, וּשְׁמֹר עַצְמְךָ, שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לֵילֵךְ בַּהֲבָאַת חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת:

וְקָרוֹב. הֱוֵי לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וֱהֱוֵי טוֹב וְקָרוֹב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח. שֶׁיֶּחֱטָא וְיָבִיא קָרְבָּן:

כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע. אֵין הַכְּסִיל מֵבִין שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רַע לְעַצְמוֹ:

פרק ה׳

א׳ אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים:

לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. לְדַבֵּר קֶשֶׁה כְּלַפֵּי מָעְלָה:

כִּי הָאֱלֹהִים בָּשָׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ. וַאֲפִלּוּ חֵלֶשׁ מִלְּמַעְלָה וְגִבּוֹר מִלְּמַטָּה, אֵימַת חֵלֶשׁ עַל הַגִּבּוֹר, וְכָל־שֶׁכֵּן גִּבּוֹר לְמַעְלָה וְחֵלֶשׁ לְמַטָּה:

ב׳ כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים:

כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן. כִּי דֶּרֶךְ הַחֲלוֹם לָבוֹא בְּרֹב הִרְהוּרִים שֶׁאָדָם מְעַיֵּן וּמְהַרְהֵר בַּיּוֹם, וְדֶרֶךְ קוֹל כְּסִיל לָבוֹא בְּרֹב דְּבָרִים, כִּי בְּהַרְבּוֹתוֹ דְבָרִים, מוֹצִיא קוֹל שֶׁל כְּסִילוּת מִפִּיו, כִּי לֹא יֶחְדַּל פֶּשַׁע, לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר: ״יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים״:

ג׳ כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם:

אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים. אֵין חֵפֶץ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרְשָׁעִים הַנּוֹדְרִים וְאֵין מְשַׁלְּמִים:

ד׳ טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדֹּר וְלֹא תְשַׁלֵּם:

ה׳ אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:

אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ. בְּנֶדֶר:

לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ. שֶׁיִּפָּקֵד הֶעָוֹן עַל־בָּנֶיךָ:

וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ. שָׁלִיחַ הַבָּא לְתָבְעֲךָ צְדָקָה שֶׁפָּסְקָתָ בְּרַבִּים:

כִּי שְׁגָגָה הִיא. בִּשְׁגָגָה פְּסַקְתִּיהָ. כְּסָבוּר הָיִיתִי שֶׁתִּהְיֶה יְכֹלֶת בְּיָדִי לִתֵּן:

וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. מִצְוֹת שֶׁהָיוּ בְיָדֶיךָ, שֶׁעָשִׂיתָ כְּבָר, אֲבַדְתָּם. כָּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ:

עַל־קוֹלֶךָ. בִּשְׁבִיל קוֹלֶךָ:

ו׳ כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא:

כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וְגוֹ׳. אֲשֶׁר כָּל־מַה שֶּׁאֹמְרוּ לְךָ חֲלוֹמוֹת וּנְבִיאֵי הֶבֶל וּדְבָרִים הַרְבֵּה לִפְרֹשׁ מֵאֵת הַמָּקוֹם:

כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא. חֲרִי ״כִּי״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״אֶלָּא״. אַל תִּשְׁמַע אֶל הַחֲלוֹמוֹת, אֶלָּא אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא:

ז׳ אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַּמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם:

אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק וְגוֹ׳. אִם תִּרְאֶה בַּמְּדִינָה שֶׁהֵם עוֹשְׁקִים אֶת־הָרָשִׁים וְגוֹזְלִים אֶת־הַמִּשְׁפָּט וְאֶת הַצֶּדֶק:

אַל־תִּתְמַהּ. עַל חֻפְצוֹ שֶׁל מָקוֹם כְּשֶׁיָּבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה:

כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר. וְרוֹאֶה אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם, וּגְבוֹהִים יֵשׁ עֲלֵיהֶם הָעוֹשִׂים שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם וְיָדָם תַּקִּיפָה לִפְרַע מֵהֶם׃

וְגָזָל מִשְׁפָּט. גְּזֵל שֶׁל מִשְׁפָּט. לְפִי שֶׁהוּא דָבוּק, הוּא נָקוּד ״גֶּזֶל״, פַּתָּח קָטָן, שֶׁאִם לֹא הָיָה דָבוּק, הָיָה נָקוּד ״גָּזֶל״ קָמַץ. עִנְיָן אַחֵר: אִם תִּרְאֶה שֶׁהֵם עוֹשְׂקִים רָשִׁים וְגוֹזְלִים מִשְׁפָּט, וְרוֹאֶה אַתָּה צָדָק בָּא לָעִיר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּיעַ לָהֶם טוֹבָה, וְאֵינוֹ נִפְרָע מֵהֶם, אַל תִּתְמַהּ עַל חֻפְצוֹ שֶׁל מָקוֹם, כִּי כֵן דַּרְכּוֹ, לְהַאֲרִיךְ אַפּוֹ׃

כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר. מַמְתִּין עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם׃

וּגְבֹהִים. יֵשׁ לוֹ עֲלֵיהֶם לִפְרַע מֵהֶם בְּבֹא עֵת פְּקֻדָּתָם, כְּמוֹ: ״לֹא־תִשְׁמוֹר עַל־חַטָּאתִי״; ״שֹׁמֵר אֲמָנִים״; ״שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר״׃

ח׳ וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל (הִיא) [הָוְא] מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃

וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא. וְיִתְרוֹן שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, שֶׁהֵם מִתְגָּאִים וּמַכְעִיסִים לַמָּקוֹם, בַּכֹּל הוּא. בְּכָל־דָּבָר הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ לִפְרַע וַאֲפִילוּ עַל יְדֵי יְתוּשִׁין, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה לְטִיטוּס׃

מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַעֲשֶׂה פּוֹעֵל לְצִיּוֹן לְתִבַּע עֶלְבּוֹנָהּ מִמַּחֲרִיבֶיהָ, וּלְשַׁלֵּם שְׂכָרָהּ לְבוֹנֶיהָ׃

ט׳ אֹהֵב כֶּסֶף [לֹא־]יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב בָּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃

אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף. אוֹהֵב מִצְוֹת לֹא יִשְׂבַּע מֵהֶם׃

וּמִי אוֹהֵב בָּהָמוֹן. מִצְוֹת רַבּוֹת׃

לֹא תְבוּאָה. וְאֵין בְּאֶחָד מֵהֶם מִצְוָה מְסֻיֶּמֶת וְנִכֶּרֶת, כְּגוֹן בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ וּבֵית הַכְּנֶסֶת וְסֵפֶר תּוֹרָה נָאֶה׃

גַּם־זֶה הָבֶל. כֵּף נִדְרָשִׁים שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ בַּמִּדְרָשׁ, וְעוֹד פָּנִים אֲחֵרִים הֲגוּנִים, אַף זֶה הִקְדַּמְתִּי לְפִי שֶׁהוּא מֵעִנְיַן ״וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם״, שֶׁסְּמָכָן הַכָּתוּב יָחַד.

דָּבָר אַחֵר: **וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא.** שִׂכַּר עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה חָשׁוּב הוּא עַל הַכֹּל, שֶׁאֲפִלּוּ הוּא מֶלֶךְ, צָרִיךְ הוּא לִהְיוֹת נֶעֱבָד לְשָׂדֶה; אִם עָשְׂתָה הָאָרֶץ פֵּרוֹת, יֵשׁ לוֹ מַה יֹּאכַל, וְאִם לָאו, מֵת בְּרָעָב׃

אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף. לֹא יֹאכַל כֶּסֶף׃

וּמִי אֹהֵב בָּהָמוֹן. בְּמָמוֹן׃

לֹא תְבוּאָה. שֶׁאֵינוֹ אוֹסֵף לוֹ פֵּרוֹת, גַּם־זֶה הָבֶל.

דָּבָר אַחֵר: **וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא.** שִׁכָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל־דִּבְרֵי תוֹרָה הוּא, בֵּין בְּמִקְרָא, בֵּין בְּמִשְׁנָה, בֵּין בִּגְמָרָא׃

מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד. מֶלֶךְ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה עוֹדְנוּ צָרִיךְ לִהְיוֹת נֶעֱבָד לְבַעַל גְּמָרָא, שֶׁהוּא מְסַדֵּר לְפָנָיו הוֹרָאוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר, טֻמְאָה וְטָהֳרָה, וְדִינִין׃

אוֹהֵב כֶּסֶף. אוֹהֵב תּוֹרָה אֵינוֹ שָׂבֵעַ בָּהּ׃

וְאֹהֵב הָמוֹן. תּוֹרָה׃

לֹא תְבוּאָה. שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְאֵין לוֹ גְּמָרָא, מָה הֶנָּאָה יֵשׁ לוֹ? כָּל־אֵלּוּ בְּ״רַיְקָרָא רַבָּה״׃

י׳ בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאוּת [רְאִית) עֵינָיו׃

בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה. כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל מְטִיבִין מַעֲשֵׂיהֶם׃

רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ. מַתָּן שְׂכַר הַמִּצְוֹת׃

וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הַטָּבַת מַעֲשֵׂיהֶם׃

כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו. שֶׁרוֹאֶה שֶׁהֵם כְּפוּפִים לוֹ וְנַחַת רוּחַ לְפָנָיו, שֶׁאָמַר וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ וְכֵן לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת׃

בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ. שֶׁמְּבִיאִים נְדָבוֹת הַרְבֵּה רַבּוּ הַכֹּהֲנִים אוֹכְלֶיהָ׃

וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ. לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃

כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו. שֶׁאָמַר וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ׃

י״א מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֶּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לָעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישֹׁן׃

מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד. עוֹבֵד הָאֲדָמָה יָשֵׁן, וְעָרְבָה שְׁנָתוֹ עָלָיו, בֵּין שֶׁהוּא אוֹכֵל מְעַט וּבֵין שֶׁהוּא אוֹכֵל הַרְבֵּה, כִּי כְּבָר הֻרְגַּל בְּכָךְ׃

וְהַשָּׁבָע לָעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן. וְשֹׂבַע נְכָסִים שֶׁל עָשִׁיר בַּעַל פְּרָקְמַטְיָאוֹת הַרְבֵּה אֵינוֹ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן, כָּל־הַלַּיְלָה מְהַרְהֵר בָּהֶן. דָּבָר אַחֵר: ״מְתוּקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד״ אֶת־הָאֱלֹהִים, ״אִם מְעַט״ יְמֵי שָׁנָיו ״וְאִם הַרְבֵּה״ יְמֵי שָׁנָיו, יֹאכַל שְׂכָרוֹ הַמּוּעָט כְּמֻרְבֶּה. מֹשֶׁה פָּרְנֵס אֶת־יִשְׂרָאֵל מ׳ שָׁנָה, וּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא פַּרְנְסָם עֶשֶׂר שָׁנִים, וּשְׁקָלָן הַכָּתוּב זֶה כָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ וְגוֹ׳״. כַּךְ נִדְרָשׁ בְּתַנְחוּמָא:

וְהַשָּׁבָע לָעָשִׁיר. בַּעַל שְׁמוּעוֹת:

אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן. בַּקֶּבֶר, שֶׁנֶּאֱמַר, ״דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים״. כָּל־תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר:

י״ב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ:

עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ. כְּעָשְׁרוֹ שֶׁל קוֹרַח, שֶׁעַל יְדֵי כֵן נִתְגָּאָה וְיָרַד לִשְׁאוֹל:

י״ג וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה:

וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה. אַף זְכוּת אָבוֹת:

י״ד כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשָׁבָא וּמְאוּמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ:

וּמְאוּמָה לֹא יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ. כְּשֶׁיְּמוּת, לֹא יִשָּׂא בְיָדוֹ שׁוּם זְכוּת צְדָקָה שֶׁעָשָׂה בְּמָמוֹנוֹ בְּחַיָּיו:

ט״ו וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כְּלֹ־עַמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ:

כְּלֹ־עַמַּת שֶׁבָּא. אוֹתוֹ הַמָּמוֹן, כֵּן יֵלֵךְ:

ט״ז גַּם כָּל־יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף:

וְחָלְיוֹ. כְּמוֹ ״וְחֹלִי״, וְהַוָּ״ו יְתֵרָה, כְּמוֹ וָי״ו שֶׁל ״חַיְתוֹ יָעַר״:

י״ז הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אֲנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל־וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ | שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הִוא חֶלְקוֹ:

לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה. לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא לֶקַח טוֹב, וְאַל יְקַבֵּץ הוֹן רַב אֶלָּא בַּחֵלֶק הַנּוֹתֵן לוֹ יִשְׂמַח, כִּי הוּא חֶלְקוֹ:

י״ח גַּם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא:

וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. בְּחַיָּיו:

וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ. בְּמוֹתוֹ, שֶׁיְּזַכֶּהוּ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת בְּחַיָּיו כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל שָׂכָר:

י״ט כִּי לֹא הַרְבֶּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ:

כִּי לֹא הַרְבֶּה. שֶׁאֵין אָרְךְ יָמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה:

יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו. כִּי מְעַט הֵם, וְלֹא הַרְבֶּה, וְלָמָּה יַטְרִיחַ לֶאֱסֹף הוֹן? יַטְרִיחַ בַּדָּבָר הָעוֹמֵד לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, בְּחַיָּיו:

כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה וְגוֹ׳. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵדוּת קְבוּעָה לָזֶה לָעוֹלָם:

בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ. שֶׁשָּׂמַח לַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו. וְרָאִיתִי בַּמִּדְרָשׁ, זֶה אֶלְקָנָה שֶׁהִדְרִיךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת לְשִׁילֹה בָּרַגְלִים, וּבֵרֵךְ שֶׁמַּעֲלֶה אוֹתָן בְּשָׁנָה זוּ, לֹא הָיָה מַעֲלֶה אוֹתָן לַשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר וּלְהַרְגִּילָם, לְפִיכָךְ יְחָסוֹ הַכָּתוּב: ״וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ וְגוֹ׳״. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמִּדְרָשׁ הַזֶּה סוֹף הַמִּקְרָא הוּא: ״כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ״. זֶה אֶלְקָנָה, שֶׁקִּבֵּל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵדוּת בַּכְּתוּבִים, וְהֵעִיד עָלָיו, ״וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ״:

מַעֲנֶה. נָקוּד פַּתָּח קָטָן; לְכַךְ אֲנִי מְפָרְשׁוֹ שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ, ״כִּי אֵין מַעֲנֶה בְּפִי שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים:

בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ. שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּרָגֶל:

פרק ו׳

א׳ יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃

וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם. בְּהַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם הִיא נוֹהֶגֶת׃

ב׳ אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ | מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים׀ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וְחֶלְי רָע הוּא׃

עֹשֶׁר וּנְכָסִים. לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כְּמַשְׁמָעוֹ׃

וְלֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, לִמְצֹא קוֹרַת רוּחַ בְּעָשְׁרוֹ, כִּי שׂוֹאֵף לַעֲשׂק וּלְהַרְבּוֹת הוֹן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, ״וְהוּא כַּמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע״, וְגַם לֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לֶאֱכֹל הֵימֶנָּה לְעָתִיד, וְאִישׁ נָכְרִי יֹאכַל אוֹתוֹ מָמוֹן וְיַעֲשֶׂה בּוֹ צְדָקָה וְיִהְנֶה מִמֶּנּוּ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה בְּדִבְרֵי תוֹרָה.

עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד. מִקְרָא, מִשְׁנָה וְאַגָּדָה.

וְלֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ. שֶׁלֹּא זָכָה לִגְמָרָא, וּמִתּוֹךְ כָּךְ, אֵין הֲנָאָה מִמֶּנּוּ בְּשׁוּם דְּבַר הוֹרָאָה.

כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ. זֶה בַּעַל הַגְּמָרָא׃

ג׳ אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב | שְׁיִהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ׀ לֹא־תִשְׂבַּע מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃

אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה. בָּנִים׃

וְרַב שְׁיִהְיוּ יְמֵי שָׁנָיו. (וְרַב הוֹן וְכָל־טוּב יְמֵי שָׁנָיו) שֶׁלּוֹ. ״וְרַב״ לְשׁוֹן דַּי. דַּי לְכָל־טוֹבָה׃

וְנַפְשׁוֹ לֹא תִשְׂבַּע. מֵאוֹתָהּ הַטּוֹבָה, שֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ לְהִתְקָרֵר רוּחוֹ בַּמֶּה שֶׁבִּידוֹ׃

וְגַם קְבוּרָה לֹא הָיְתָה לּוֹ. פְּעָמִים שֶׁנֶּהֱרָג, וּכְלָבִים אוֹכְלִים אוֹתוֹ. וְכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ נִמְצְאוּ בְּאַחְאָב, שֶׁהוֹלִיד בָּנִים הַרְבֵּה, וּמָמוֹנוֹ הִרְבָּה, וְהָיָה חוֹמֵד שֶׁל אֲחֵרִים, וְלֹא מָצָא קוֹרַת רוּחַ בְּמָמוֹנוֹ, וּכְלָבִים אָכְלוּהוּ׃

טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל. שֶׁל אִשָּׁה, כִּי הַנָּפֶל בַּהֶבֶל בָּא וְהָלַךְ, וְלֹא רָאָה טוֹבָה וְלֹא נִתְאַוָּה לָהּ, וְאֵין לוֹ לְהִצְטַעֵר׃

ד׳ כִּי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃

ה׳ גַּם־שֶׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃

ו׳ וְאִלּוּ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים׀ פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ׃

וְאִלּוּ חָיָה. וְאִם חָיָה אַלְפַּיִם שָׁנָה, מַה יִּתְרוֹן לוֹ, הוֹאִיל וְטוֹבָה לֹא רָאָה? הֲלֹא סוֹפוֹ לָשׁוּב אֶל הֶעָפָר כִּשְׁאָר הָעֲנִיִּים?׃

ז׳ כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנָּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא׃

כָּל־עֲמַל הָאָדָם. בִּשְׁבִיל פִּיהוּ הוּא, שֶׁיִּהְנֶה וְיֹאכַל בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַבָּא, וְזֶה לֹא נֶהֱנָה בְּחַיָּיו׃

וְגַם־הַנָּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא. בִּתְמִיהָה כְּלוֹמַר, וְזֶה אֲפִלּוּ תַּאֲוָתוֹ לֹא מִלֵּא בַּהֲנָאָה מֵעֻטֶת, כְּמוֹ, ״תִּמְלָאֻמוֹ נַפְשִׁי״, לְשׁוֹן הַשָּׂגַת תַּאֲוָה. וַאֲחֵרִי שֶׁכֵּן הוּא׃

ח׳ כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־הַכְּסִיל מַה־לֶּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים׃

מַה־יּוֹתֵר. לוֹ בְּחָכְמָתוֹ מִשֶּׁאִם הָיָה כְּסִיל׃

מַה־לֶּעָנִי. חִסָּרוֹן מִן הֶעָשִׁיר שֶׁאֵין לוֹ קוֹרַת רוּחַ? גַּם הוּא יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיִּים. דָּבָר אַחֵר: **וְגַם הַנָּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא** לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּחַיָּיו׃

ט׳ טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מְהַלַּךְ־נָפֶשׁ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃

טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מְהַלַּךְ־נָפֶשׁ. טוֹב הָיָה וְהָכְשַׁר לָזֶה לִרְאוֹת עָשְׁרוֹ לְמַרְאֵה עֵינָיו מִמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה הַהוֹלֵךְ בְּנָפֶשׁ.

דָּבָר אַחֵר: **טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלַךְ־נָפֶשׁ.** טוֹב הָיָה לָזֶה וְהֻכְשַׁר לָלֶכֶת אַחַר עֵינָיו לִגְזֹל וְלַעֲשֹׁק מֵהֲלוּךְ נַפְשׁוֹ, שֶׁלֹּא נָתַן לֵב הֵיכָן נַפְשׁוֹ תֵּלֵךְ כְּשֶׁיָּמוּת:

גַּם־זֶה הָבֶל. הוּא הַנִּיתָּן לָרְשָׁעִים:

י׳ מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדַע אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם (שהתקיף) [שֶׁתַּקִּיף] מִמֶּנּוּ:

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ. חֲשִׁיבוּת וּגְדֻלָּה שֶׁהָיְתָה לוֹ בְּחַיָּיו, ״כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ״, כְּלוֹמַר, כְּבָר הָיָה וְעָבַר יָצָא לוֹ שֵׁם בִּשְׁרָרָה, וְעַתָּה חָלַף, וְנוֹדָע שֶׁהוּא אָדָם וְלֹא אֵל, וְסוֹפוֹ שֶׁמֵּת, וְלֹא יוּכַל לָדוּן עִם מַלְאָךְ הַמָּוֶת שֶׁהוּא תַּקִּיף מִמֶּנּוּ:

י״א כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם:

כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה. שֶׁנִּתְעַסֵּק בָּהֶן בְּחַיָּיו, כְּשְׁחוֹק הַמְּלָכִים, קְפִים וּפִילִים וַאֲרָיוֹת, הַכֹּל הִרְבָּה לוֹ וּמַה־יֹּתֵר לוֹ מִשֶּׁמֵּת?:

י״ב כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר־מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

כִּי מִי־יוֹדֵעַ. כִּי מִי אֲשֶׁר יוֹדֵעַ מַעֲשִׂים טוֹבִים, וּמַה לָּאָדָם לַעֲשׂוֹת בְּחַיָּיו, שֶׁיִּהְיוּ טוֹבִים לוֹ לָעוֹלָם הָאָרוּךְ:

מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ. שֶׁהֵם מְעַט מִסְפָּר:

וְיַעֲשֵׂם. לְאוֹתָם מַעֲשִׂים בְּשָׁעָה מֻעֶטֶת שֶׁהוּא חַי, שֶׁהִיא זְמַן קָצָר כְּצֵל עוֹף הָעוֹבֵר, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה, ״כַּצֵּל״ סְתָם, וְלֹא פֵּרֵשׁ אִם צֵל דֶּקֶל אִם צֵל כּוֹתֶל, שֶׁהֵם קְבוּעִים, כְּבָר פֵּרְשׁוּ דָּוִד אָבִיו, ״יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר״, זֶהוּ צִלּוֹ שֶׁל עוֹף הַפּוֹרֵחַ, כַּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ:

אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם. בַּמֶּה יִתְקַיֵּם הוֹן שֶׁקִּבֵּץ מֵעשֶׁק לְבָנָיו אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

פרק ז׳

א׳ טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ:

טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב. יָפֶה לְאָדָם שֵׁם טוֹב מִשֶּׁמֶן טוֹב. וּבְיוֹם הַמָּוֶת טוֹב הַשֵּׁם מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ לְכַךְ הֻקַּשׁ שֵׁם טוֹב לְשֶׁמֶן יוֹתֵר מִשְּׁאָר מַשְׁקִין, שֶׁהַשֶּׁמֶן אַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם, וְהוּא צָף וְעוֹלֶה וְנִכָּר, אֲבָל שְׁאָר מַשְׁקִים, אַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכָן מַיִם, וְהֵם בּוֹלְעִים.

טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב. שֶׁמֶן טוֹב יוֹרֵד לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב . . . יוֹרֵד עַל הַזָּקָן״. שֵׁם טוֹב עוֹלֶה לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַאֲגַדְלָה שְׁמֶךָ״. שֶׁמֶן טוֹב לְשָׁעָה, וְשֵׁם טוֹב לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יִהְי שְׁמוֹ לְעוֹלָם״. שֶׁמֶן טוֹב הוֹלֵךְ מִקֵּיטוֹן לְטַרְקְלִין וְלֹא יוֹתֵר, וְשֵׁם טוֹב לְסוֹף הָעוֹלָם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן: ״מָצִינוּ בַּעֲלֵי שֶׁמֶן טוֹב נִכְנְסוּ לְמָקוֹם הַחַיִּים וְיָצְאוּ שְׁרוּפִים, וְהֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמְצִינוּ בַּעֲלֵי שֵׁם טוֹב שֶׁנִּכְנְסוּ לְמָקוֹם הַמִּיתָה וְיָצְאוּ חַיִּים, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שֶׁיָּצְאוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ:

וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ. נוֹלָדָה מְרִיָם, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין מָה הִיא. מֵתָה, נִסְתַּלְּקָה הַבְּאֵר. וְכֵן אַהֲרֹן בְּעַמּוּד עָנָן, וְכֵן מֹשֶׁה בְּמָן:

ב׳ טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ:

טוֹב לָלֶכֶת אֶל בֵּית אֵבֶל. מִדָּה הַנּוֹהֶגֶת בַּחַיִּים וּבַמֵּתִים:

מִלֶּכֶת אֶל בֵּית מִשְׁתֶּה. שֶׁהִיא מִדָּה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בַּחַיִּים:

בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם. בִּשְׁבִיל שֶׁהָאֵבֶל הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם. סוֹפוֹ שֶׁל כָּל אָדָם לָבֹא לִידֵי כָּךְ. לְפִיכָךְ, הַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ, כָּל מַה שֶּׁאֶגְמֹל חֶסֶד עִם הַמֵּת, אֶצְטָרֵךְ אֲנִי שֶׁיִּגְמְלוּ לִי בְּמוֹתִי, דְּיֵדֵל יְדָלוּנִיהּ, דְּיִטְעַן יְטַעֲנוּנִיהּ, דְּיִסְפֹּד יְסַפְּדוּנִיהּ, דְּיִלְוֶה יְלַוּנִיהּ.

דָּבָר אַחֵר: **בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם.** שֶׁהַמִּיתָה הִיא סוֹף כָּל יְמֵי הָאָדָם, וְאִם לֹא עַכְשָׁיו גּוֹמֵל לוֹ חֶסֶד, לֹא יִגְמֹל לוֹ עוֹד, אֲבָל בֵּית הַמִּשְׁתֶּה, זְמָנוֹ וְלֹא הָלַךְ, יוּכַל לוֹמַר לוֹ: ״סוֹפְךָ שֶׁיִּוָּלֵד לְךָ בֵּן, וְשָׁם אֶהְיֶה עִמָּךְ, תָּבֹא לָךְ שִׁמְחַת חֲתוּנַת בִּנְךָ וְשָׁם אֵלֵךְ:

וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ. הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁיו יִגְמֹל לוֹ חֶסֶד, לֹא יִגְמֹל לוֹ עוֹד:

ג׳ טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי־בְרַע פָּנִים יִיטַב לֵב:

טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק. מִי שֶׁרוֹדֶפֶת מִדַּת הַדִּין אַחֲרָיו, אַל יִצְטַעֵר. טוֹב הָיָה לָהֶם לִדְוֹר הַמַּבּוּל אִם הֵרָאֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּנִים זְעוּמוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבִּיְדָם, מִשְּׂחוֹק שֶׁשָּׂחַק עִמָּהֶם, שֶׁאִלּוּ הֵרָאָה לָהֶם קִימְעָא רוֹגַע פָּנִים, הָיוּ חוֹזְרִים לְמוּטָב. טוֹב הָיָה לַאֲדוֹנֵיהוּ אִם עָצְבוּ אָבִיו עַל כָּל עֲבֵרָה שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה, מִשְּׂחוֹק שֶׁהֵרָאָה לוֹ וּבְסוֹף נֶהֱרַג עָלָיו:

יִיטַב לָךְ. יַצְלִיחַ לְךָ הָאָדָם לְהֵיטִיב דְּרָכָיו:

ד׳ לָךְ חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלָךְ כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה:

לָךְ חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל. מַחֲשַׁבְתָּם עַל יוֹם הַמִּיתָה:

וְלָךְ כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה. אֵין חֲרָדִים מִיּוֹם הַמִּיתָה וְלִבָּם בָּרִיא כְּאוּלָם:

ה׳ טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים:

ו׳ כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל וְגַם־זֶה הָבֶל:

כִּי כְקוֹל הַסִּירִים. עֲצֵי קוֹצִים, אשפינ״ט בְּלַעַ״ז:

תַּחַת הַסִּיר. תַּחַת סִיר נְחשֶׁת הַכָּפוּי עַל תַּבְעֵרַת קוֹצִים, וְהֵם מְקַשְׁקְשִׁים לְתוֹכָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל קִיסָיָא, כַּד אִינּוּן דָּלְקִין, לֵית קָלְהוֹן אָזִיל. בְּרַם, הָלֵין סִירַיָּתָא, קָלְהוֹן אָזִיל, לְמֵימָר, אַף אֲנָן מִן קִיסָיָא. מוֹדִיעִים שֶׁאַף אָנוּ מִן הָעֲצִים, וְיֵשׁ צוֹרֶךְ בָּנוּ. אַף הַכְּסִילִים מַרְבִּים דְּבָרִים, לוֹמַר: ״גַּם אָנוּ מִן הַחֲשׁוּבִים״:

וְגַם זֶה הָבֶל. וְעָמָל הוּא, שֶׁמְּסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַבְּרִיּוֹת לִהְיוֹת יְגֵעִים וּמְקַנְתְּרִים בָּהֶם:

ז׳ כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וְיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה:

כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם. כְּשֶׁהַכְּסִיל מְקַנְתֵּר אֶת הֶחָכָם, מְעָרְבֵב דַּעְתּוֹ, וְגַם הוּא נִכְשָׁל. דָּתָן וַאֲבִירָם קִנְתְּרוּ אֶת מֹשֶׁה, לוֹמַר: ״יֵרֶא ה׳ עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט וְגוֹ׳״, וְיִעְרְבְבוּהוּ וְאִבְּדוּ אֶת לִבּוֹ, וְגָרְמוּ לוֹ שֶׁהִקְפִּיד כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, ״וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ״, וְנֶעֱנַשׁ בַּדָּבָר, שֶׁהֻשִׁיבוֹ, ״עַתָּה תִּרְאֶה״, וְלֹא תִּרְאֶה בְּמִלְחֶמֶת ל״א מְלָכִים:

לֵב מַתָּנָה. לֵב חָכְמָה, שֶׁהִיא מַתָּנָה לְאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר, ״כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה״:

עֹשֶׁק. לְשׁוֹן רֵיב וְקִנְתּוּרִין. יֵשׁ פָּנִים אֲחֵרִים מַפְרִידִין הַמִּקְרָאוֹת זוּ מִזּוּ וְ״כִי״ הָאֲמוּר בְּרֹאשׁ הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ שֶׁמְּחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּפָנָיו:

ח׳ טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ:

טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ. כְּמַשְׁמָעוֹ, בְּרֵאשִׁית הַדָּבָר, אֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפוֹ, אֲבָל כְּשֶׁאַחֲרִית טוֹב, נִגְמַר בְּטוֹב.

דָּבָר אַחֵר: **טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ.** בִּזְמַן שֶׁהוּא מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב, שֶׁנִּתְפַּוְּנוּ לְטוֹבָה כְּשֶׁהִתְחִילוּ בּוֹ. רַבִּי מֵאִיר הָיָה קָאִים וְדָרִישׁ כּוּלֵּיהּ מִלְּתָא בְּאֶלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת:

אֶרֶךְ רוּחַ. הַמַּאֲרִיךְ רֻגְזוֹ, וְאֵינוֹ מְמַהֵר לָרִיב:

ט׳ אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ:

אַל תְּבַהֵל. אַל תְּמַהֵר:

י׳ אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה:

אַל תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים וְגוֹ׳. אַל תִּתְמַהּ עַל הַטּוֹבָה שֶׁהָיְתָה בָּאָה עַל הַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים, כְּדוֹר הַמִּדְבָּר וְדוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְדוֹרוֹ שֶׁל דָּוִד:

כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ. שֶׁהַכֹּל לְפִי זְכוּת הַדּוֹרוֹת:

י״א טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה וְיִתֶר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ:

טוֹבָה חָכְמָה וְגוֹ׳. חָכְמָתָם עָמְדָה לָהֶם עִם נַחֲלַת זְכוּת אֲבוֹתָם, כִּי טוֹבָה הִיא הַחָכְמָה:

וְיִתֶר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ. יִתְרוֹן הִיא הַחָכְמָה לְכָל הַבְּרִיּוֹת:

לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ. הֵן כָּל הַבְּרִיּוֹת, כְּדִתְנַן: ״הַנּוֹדֵר מֵרוֹאֵי הַחַמָּה אָסוּר אַף בְּסוּמִין. לֹא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁהַחַמָּה רוֹאָה אוֹתוֹ:

י״ב כִּי בְצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ:

כִּי בְצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף. כָּל מִי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּצֵל הַחָכְמָה יֶשְׁנוֹ בְּצֵל הַכָּסֶף, שֶׁהַחָכְמָה גּוֹרֶמֶת לְעֹשֶׁר שֶׁיָּבֹא:

וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ. וְעוֹד הַחָכְמָה יְתֵרָה עַל הַכֶּסֶף, שֶׁהַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ:

י״ג רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ:

רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים. הֵיאַךְ הוּא מְתַקֵּן, הַכֹּל לְפִי הַפְּעֻלָּה שֶׁל אָדָם: גַּן עֵדֶן לַצַּדִּיקִים, גֵּיהִנֹּם לָרְשָׁעִים. רְאֵה לְךָ בְּאֵיזֶה תִּדְבָּק:

כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן. לְאַחַר מִיתָה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר עִוְּתוֹ בְּחַיָּיו:

י״ד בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה:

בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב. בְּיוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, הֱיֵה בְּעוֹשֵׂי הַטּוֹבָה:

וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה. כְּשֶׁתָּבוֹא הָרָעָה עַל הָרְשָׁעִים, אַתָּה תִּהְיֶה מִן הָרוֹאִים, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳״, וְלֹא תִּהְיֶה מִן הַנִּרְאִים: ״וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר״:

גַּם אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה. הַטּוֹבָה וּשְׂכַר פְּעֻלָּתָהּ לְעֻמַּת הָרָעָה וּשְׂכַר פְּעֻלָּתָהּ:

שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה. לְהַרְהֵר אַחֲרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

ט״ו אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ:

יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹבֵד, עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ. מַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף בֶּן פִּנְחָס הַכֹּהֵן שֶׁעָלְתָה נִימָא בְרַגְלוֹ. קָרְאוּ לְרוֹפֵא לַחֲתוֹךְ רַגְלוֹ. אָמַר לֵיהּ: ״כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ לְחוּט הַשַּׁעֲרָה, הוֹדִיעֵנִי״. וְכֵן עָשָׂה, קָרָא לְחוּנְיָא בְּנוֹ, אָמַר לוֹ: ״בְּנִי, עַד כַּאן הָיִיתָ חַיָּב לַשַּׁמַּיִם בִּי. מִכַּאן וְאֵילֵךְ אֵין אַתָּה חַיָּב לְשַׁמַּיִם בִּי, שֶׁאֵין כֹּהֵן מִשַּׁמֵּא לְאָבִר מִן הַחַי מֵאֲבִיו:

ט״ז אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכָּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם:

אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה. כְּשָׁאוּל, שֶׁדַּמָּה לְהִיוֹת צַדִּיק וְרִחֵם עַל הָרְשָׁעִים:

וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר. לָדוּן קַל וָחֹמֶר שֶׁל שְׁטוּת, וּמַה עַל נֶפֶשׁ אַחַת אָמְרָה תּוֹרָה, הֲבֵא עֶגְלָה עֲרוּפָה, וְכוּ׳:

י״ז אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ:

אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה. אֲפִלּוּ רָשַׁעְתָּ מְעַט, אַל תּוֹסִיף לְהַרְשִׁיעַ:

לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ. כְּשָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל״ בְּנֹב עִיר הַכֹּהֲנִים וּבַעֲמָלֵק:

י״ח טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם:

טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגוֹ׳. אֱחוֹז בְּצַדָּק וּבְרֶשַׁע. אִם אָמַר הַנָּבִיא הַצַּדִּיק דָּבָר שֶׁהוּא דוֹמֶה לְךָ לְרֶשַׁע, כְּגוֹן שֶׁאָמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל, אַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ לְפַקֵּחַ בּוֹ:

יֵצֵא אֶת כֻּלָּם. יְדֵי שְׁנֵיהֶם, יְקַיֵּם הַצַּדָּק וְהָרֶשַׁע כְּהִלְכָתָן:

י״ט הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר:

הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם. לְפִי שֶׁאָמַר, ״אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה״, אִם רָשַׁעְתָּ מְעַט, אַל תּוֹסִיף עָלָיו, אֶלָּא פַּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשֶׂיךָ וּתְהֵא תוֹהֵא עַל הַחֵטְא, אָמַר, ״הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם״, שֶׁהִיא יוֹעַצְתּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה:

מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. מָצִינוּ בְּיֹאשִׁיָּהוּ שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב, ״וְכָמֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ וְגוֹ׳״. חֲרֵי עָמְדָה לוֹ חָכְמָתוֹ, שֶׁפִּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְטוֹב לוֹ מֵעֲשָׂרָה מְלָכִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ וְלֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם:

אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר. בִּירוּשָׁלַיִם: רְחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָחָזְיָה, יוֹאָשׁ אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע, אֲמַצְיָה, אָחָז, מְנַשֶּׁה, אָמוֹן, יְהוֹיָקִים, צִדְקִיָּהוּ:

כ׳ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא:

כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו:

כ״א גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ:

גַּם לְכָל הַדְּבָרִים וְגוֹ'. לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּשָׁאוּל שֶׁקִּבֵּל לְשׁוֹן הָרַע עַל נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְעָלָיו נֶאֱמַר: ״אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה״, אָמַר: ״גַּם לְכָל הַדְּבָרִים וְגוֹ׳״, אֲשֶׁר יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ הוֹלְכֵי רָכִיל, אַל תִּתֵּן לִבְּךָ לְקַבְּלָן:

אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ. אִין טוֹב אֲשֶׁר תִּשְׁמַע אֶת עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ.

דָּבָר אַחֵר: **מַעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים.** אֵלּוּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הַמְחַיְּבִים אֶת הָאָדָם: שְׁתֵּי עֵינָיו מָרְאִין אוֹתוֹ דִּבְרֵי עֲבֵרָה. שְׁתֵּי אָזְנָיו מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ דְּבָרִים בְּטֵלִים. שְׁתֵּי יָדָיו שֶׁגּוֹזֵל וְחוֹמֵס בָּהֶן. שְׁתֵּי רַגְלָיו שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה. וּפִיו וְלִבּוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **הַחָכְמָה תְּעוֹ לָחָכָם.** זֶה נֹחַ. **מַעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים.** מַעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו.

דָּבָר אַחֵר: **לָחָכָם.** זֶה אַבְרָהָם. **מַעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים.** מַעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו.

דָּבָר אַחֵר: **לָחָכָם.** זֶה יוֹסֵף. **מַעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים.** אֵלּוּ אֶחָיו.

דָּבָר אַחֵר: **לָחָכָם.** זֶה מֹשֶׁה. **מַעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים.** עֲשָׂרָה דְּבָרִים הַמְּשַׁמְּשִׁין אֶת הַגּוּף עַל יְדֵי מַאֲכָל: מִן פּוּמָא לְוֶשְׁטָא וּמִן וֶשְׁטָא לְכַרְסָא וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת. וְחָכְמָתוֹ עָמְדָה לוֹ לְמֹשֶׁה שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ לְמַאֲכָל אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה. כָּל הַפָּנִים הַלָּלוּ בַּמִּדְרָשׁ, וְאֵינִי יָכוֹל לְיַשֵּׁב עֲלֵיהֶן מִקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו: ״כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ״.

כ״ב כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־[אַתָּה] (את) קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃

כ״ג כָּל־זֶה נִסֵּיתִי בֶחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃

כָּל זֶה נִסֵּיתִי בַחָכְמָה מוּסָב עַל מִקְרָאוֹת שֶׁלְּמַטָּן (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְלֹא) וְעַל שֶׁלְּמַעְלָן:

נִסֵּיתִי בַחָכְמָה. בַּתּוֹרָה:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה. לְדַעַת אֶת הַחָכְמָה:

וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי. וּמָה הִיא זוּ?:

כ״ד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק | עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ׃

רָחוֹק מַה שֶּׁהָיָה. אֶת הַדְּבָרִים הָרְחוֹקִים שֶׁהָיוּ בִּיצִירַת בְּרֵאשִׁית:

וְעָמֹק עָמֹק הוּא ״מִי יִמְצָאֶנּוּ״, שֶׁאֵין לִי רְשׁוּת לְהַרְהֵר בָּהֶן, מַה לְמַעְלָה וּמַה לְמַטָּה, מַה לְפָנִים וּמַה לְאָחוֹר: וְעוֹד:

כ״ה סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסְּכְלוּת הוֹלֵלוֹת׃

סַבּוֹתִי. לָדַעַת וְלָתוּר וּלְבַקֵּשׁ חָכְמַת פְּרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה וְחֶשְׁבּוֹן קֵץ הַגְּאֻלָּה:

וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל. לַעֲמֹד עַל סוֹף דַּעְתָּה שֶׁל אַפִּיקוֹרְסוּת וְסִכְלוּת הוֹלֵלוֹת, מְעֹרָבֶב וּמְשֻׁעְמָם שָׁבָהּ:

כ״ו וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֵד בָּהּ׃

וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת. שֶׁהִיא קָשָׁה מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים הַקָּשִׁים שֶׁנִּבְרְאוּ בָעוֹלָם, כִּדְאִיתָא בְּבָבָא בַּתְרָא בְּ״הַשְּׁתָּפִין״. ״וּמוֹצֵא אֲנִי מַר״ וְקָשָׁה מִמָּוֶת ״אֶת הָאִשָּׁה״, זוּ הַמְּנוּדָּת:

וַחֲרָמִים לִבָּהּ. לְשׁוֹן מִכְמֹרֶת, כְּמוֹ, ״יְגָרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ״:

אֲסוּרִים יָדֶיהָ. וּמְשֻׁהֶחֱזֶקֶת בְּאָדָם, הֲרֵי הוּא כְּנִקְשָׁר בְּקִשּׁוּרֵי עֲבוֹתוֹת:

אֲסוּרִים. שֵׁם דָּבָר שֶׁל קִשּׁוּרִים, כְּמוֹ ״וַיְיַסְּרוּ אֲסוּרָיו״, קִשּׁוּרָיו. וְכֵן פֵּרְשׁוּ מְנַחֵם:

כ״ז רְאֵה־זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לְמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃

רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לְמְצֹא חֶשְׁבּוֹן. כָּל הַמְּצוֹת שֶׁהַצַּדִּיקִים עוֹשִׂים וְהָעֲבֵרוֹת שֶׁהָרְשָׁעִים עוֹבְרִים נִמְנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחַת אֶל אַחַת עַד שֶׁמְּצָטְרְפוֹת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. כַּךְ פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה:

אָמְרָה קֹהֶלֶת. אָמְרָה קְבוּצַת הַחָכְמָה, וְאָמְרָה נַפְשׁוֹ הַמַּשְׂכֶּלֶת הַמְקַבֶּצֶת הַחָכְמָה:

קֹהֶלֶת. לְשׁוֹן נְקֵבָה הִיא, וּכְשֶׁהוּא אוֹמְרוֹ בִּלְשׁוֹן זָכָר, מוּסָב עַל הַקּוֹבְצָהּ, וְהוּא שְׁלֹמֹה. וּבַמִּדְרָשׁ מָצִינוּ: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר: רוּחַ הַקֹּדֶשׁ פְּעָמִים מְשִׂיחָה בִּלְשׁוֹן זָכָר, וּפְעָמִים מְשִׂיחָה בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר ״עֻזִּרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה״, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר ״עֻזָּרַתִּי וּמְפַלְטִי אַתָּה״. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר

"מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "קוֹל מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן":

כ"ח אֲשֶׁר עוֹד־בַּקֶּשֶׁה נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי אָלָּם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְּכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי:

אֲשֶׁר עוֹד בִּקְּשָׁה נַפְשִׁי. לְבַד אֵלֶּה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה שֶׁבִּקַּשְׁתִּים וְלֹא מְצָאתִים, בִּקְּשָׁה עוֹד נַפְשִׁי כְּשֶׁרָה בְּנָשִׁים וְלֹא מָצָאתִי, כִּי כֻלָּן דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן:

אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, אֶלֶף נִכְנָסִים לְמִקְרֶא, אֵין יוֹצְאִים מֵהֶם לְהַצָּלַת שֶׁרְאוּיִם לְמִשְׁנָה אֶלָּא מֵאָה, וְאוֹתָם מֵאָה שֶׁנִּכְנְסוּ לְמִשְׁנָה, אֵין יוֹצְאִים מֵהֶם לְגְמָרָא אֶלָּא עֲשָׂרָה, וְאוֹתָן עֲשָׂרָה שֶׁנִּכְנָסִין לְגְמָרָא, אֵין מַצָּלַת מֵהֶם אֶלָּא אֶחָד לְהוֹרָאָה, חֲרִי אֶחָד מֵאֶלֶף:

וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה. אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף, לְכַךְ אַתָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בָּהּ:

כ"ט לְבַד־רְאֵה־זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְּשׁוּ חִשְׁבֹנוֹת רַבִּים:

לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי. שֶׁבָּאָה לְעוֹלָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ:

אֲשֶׁר עָשָׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם הָרִאשׁוֹן יָשָׁר:

וְהֵמָּה. מִשֶּׁנִּזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה אִשְׁתּוֹ וְנַעֲשׂוּ שְׁנַיִם וְנִקְרְאוּ "הֵמָּה":

בִּקְּשׁוּ חִשְׁבֹנוֹת רַבִּים. מְזִמּוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת שֶׁל חֵטְא. כַּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ:

פרק ח׳

א׳ מִי כְהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנָּא:

מִי כְהֶחָכָם. מִי בָעוֹלָם חָשׁוּב כְּאָדָם חָכָם?

וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דָּבָר. פִּשְׁרוֹן שֶׁל דָּבָר. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּדָנִיֵּאל, מִתּוֹךְ חָכְמָתוֹ, שֶׁהָיָה חָכָם בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, נִתְגַּלּוּ לוֹ רָזֵי פִּשְׁרִין. מִי כְמֹשֶׁה, עוֹשֶׂה פְּשָׁרִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם?

וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנָּא. מִשְּׁאָר הַבְּרִיּוֹת עַד כִּי יֵרָאוּ "מִגֶּשֶׁת אֵלָיו" "כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו":

ב׳ אֲנִי פִּי־מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים:

אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר. לְפִיכָךְ, אֲנִי צָרִיךְ וְנָכוֹן לִשְׁמֹר פִּי מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהִיא הַטּוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּן:

וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים. שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ לוֹ בְּחוֹרֵב לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו.

דָּבָר אַחֵר: אֲנִי נָכוֹן לִשְׁמֹר פִּי מַלְכֵי הָאֻמּוֹת הַמּוֹשְׁלִים בָּנוּ בְּגָלְגָּלִיּוֹת וְאַרְנוֹנִיּוֹת. **וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים.** וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲבִירֻנוּ אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ לַמָּקוֹם.

וְעַל דִּבְרַת. וְאֶצֶל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים אֶשְׁמֹר פִּי הַמְּלָכִים. וְכֵן מָצִינוּ בַּחֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שֶׁאָמְרוּ לְנְבוּכַדְנֶצַּר, "וְאָמְרִין לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַּר לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ". אִם מַלְכָּא, לָמָּה נְבוּכַדְנֶצַּר? וְאִם נְבוּכַדְנֶצַּר, לָמָּה מַלְכָּא? אֶלָּא כַּךְ אָמְרוּ לוֹ: "לָךְ אֲנוּ אוֹמְרִים דְּאַתְּ מַלְכָּא לְנוּ לַעֲבוֹדָה וּלְמִסִּים לְגַלְגָּלְיוֹת, אַף עַל דְּנָא שֵׁאַתְּ אוֹמֵר עֲלָנָא לַעֲבַד עֲבוֹדָה זָרָה נְבוּכַדְנֶצַּר אַתְּ, וְלֹא מֶלֶךְ":

ג׳ אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה:

אַל תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ. אַל תְּהִי נִבְהָל לוֹמַר שֶׁתֵּלֵךְ וְתִתְבָּרַח מִפָּנָיו לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שַׁלִּיט שָׁם, שֶׁבְּכָל מָקוֹם הוּא שַׁלִּיט:

אַל תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע. אַל תַּעֲמִיד עַצְמְךָ עוֹסֵק בִּדְבָרִים רָעִים:

כִּי כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ. לְהַפְרַע מִמְּךָ, רְשׁוּת וְיכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת:

ד׳ בַּאֲשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יְאמַר־לוֹ מָה־תַּעֲשֶׂה:

בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן. בִּשְׁבִיל אֲשֶׁר דְּבַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁל הוּא, וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה. וְאִם שׁוֹמֵר מִצְוָה אַתָּה, לֹא תֵדַע דָּבָר רָע וְלֹא תְּבוֹאֶךָּ:

ה׳ שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם:

וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדֵע לֵב חָכָם. הֶחָכָם יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ עֵת קָבוּעַ לִפְקוּדַּת רְשָׁעִים, וּמִשְׁפָּטִים יֵשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁסּוֹפוֹ לְהִפָּרַע מֵהֶם. מִשְׁפָּט יוסטיצ״א בְּלַעַ״ז, וְהִיא הַפֶּרְעָנוּת:

ו׳ כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֶשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו:

כִּי לְכָל חֵפֶץ. שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה חֶפְצוֹ וְעוֹבֵר עַל דָּת, יֵשׁ עֵת לְהִפָּרַע, וּמִשְׁפָּט וּפֶרְעָנוּת מוּכָנֶת:

כִּי רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו. כַּאֲשֶׁר רַבָּה רָעַת הָאָדָם וּסְאָתוֹ גָּדוֹשָׁה, אָז בָּאָה פְּקֻדָּתוֹ, וְ״כִי״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״כַּאֲשֶׁר״, כְּמוֹ, ״כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי״:

ז׳ כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ:

כִּי אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מָה שֶׁיִּהְיֶה. כְּשֶׁהָרָשָׁע עוֹבֵר עֲבֵרָה, אֵינֶנּוּ נוֹתֵן לִבּוֹ לְמַה שֶּׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲבִיאוֹ בְּמִשְׁפָּט, וְאוֹי לוֹ בְּכַךְ:

כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה. הַפֶּרְעָנוּת, מִי יַגִּיד לוֹ לְהִמָּלֵךְ בּוֹ וְלִטֹּל בּוֹ עֵצָה וְלִטֹּל רְשׁוּת, כִּי פֶּתַע פִּתְאוֹם יְבוֹאֶנּוּ:

ח׳ אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלְוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו:

אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ. בְּרוּחוֹ וְיִצְרוֹ שֶׁל שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, לִכְלוֹא וְלִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ אֶת הָרוּחַ שֶׁבְּגוּפוֹ שֶׁלֹּא יִטְּלֶנּוּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת:

וְאֵין שִׁלְטוֹן. שֶׁל שׁוּם מֶלֶךְ נִיכָּר בְּיוֹם מוֹתוֹ. בְּכָל מָקוֹם אַתָּה מוֹצֵא ״וַהַמֶּלֶךְ דָּוִד״, וּבְיוֹם מוֹתוֹ ״וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת״, וְלֹא הַזְּכַר הַמַּלְכוּת כַּאן:

וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה. זוֹ לְאָמֹר: ״אֶשְׁלַח בְּנִי אוֹ עַבְדִּי בְּמִקּוֹמִי:

ט׳ אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ:

אֶת כָּל זֶה רָאִיתִי. הָאָמוּר לְמָעְלָה:

וְנָתוֹן אֶת לִבִּי לְכָל מַעֲשֶׂה. וְגַם לְכָל מַעֲשֶׂה בְנֵי אָדָם נָתַתִּי אֶת לִבִּי, וְרָאִיתִי עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט אָדָם בַּחֲבֵרוֹ וְגָבַר עָלָיו, וְסוֹפוֹ נֶהְפַּךְ לְרָעָתוֹ. עֶמֶלֶק נִתְגַּבֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, וְסוֹפוֹ ״וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד״. וְכֵן פַּרְעֹה, וְכֵן נְבוּכַדְנֶאצַּר, וְכֵן סַנְחֵרִיב:

י׳ וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָּעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל:

וּבְכֵן. וְאָז:

רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים. בִּנְבוּאָה זוֹ רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבוּרִים. שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִטָּמֵן בֶּעָפָר, שֶׁהָיוּ נִבְזִים בֵּין שְׁאָר אֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם ״זֶה הָעָם לֹא הָיָה״. וְשָׁלְטוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מָקוֹם קָדוֹשׁ, וּבִלְבָּתָם מִשָּׁם אֶל אַרְצָם, הָיוּ מִשְׁתַּבְּחִים בְּעִירָם אֲשֶׁר כֵּן וְכֵן עָשׂוּ בְּבֵיתוֹ מָקוֹם. אַל תִּקְרֵי ״וְיִשְׁתַּכְּחוּ״, אֶלָּא ״וְיִשְׁתַּבְּחוּ״. כֵּן דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּלְעִנְיַן הַשִּׂכְחָה כֵּן נִדְרָשׁ בָּאַגָּדָה: וְסוֹפָם שֶׁיִּשְׁתַּבַּח שְׁמָם וְזִכְרָם מִן הָעִיר עַצְמָהּ אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ בָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם. . . אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט״. בִּמְקוֹם שֶׁנִּאֲצוּ לְפָנָיו, יִפָּרַע מֵהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״ה׳ בָּעִיר צִלָּמָם תִּבְזֶה״:

גַּם זֶה. אֶחָד מִן הַהֲבָלִים שֶׁנִּמְסְרוּ לְעוֹלָם לְיַגֵּעַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵעוֹשֵׂי הָרָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת סוֹבְרִים, אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן:

י״א אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע:

אֲשֶׁר אֵין נַעֲשָׂה פִתְגָם. מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵעוֹשֵׂי הָרָעָה, וְעַל כֵּן הֵם סוֹבְרִים אֵין דִּין, וּמָלֵא לִבָּם בְּקִרְבָּם לַעֲשׂוֹת רָע:

י״ב אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו:

אֲשֶׁר חֹטֶא וגו׳. לְפִי שֶׁרוֹאִים שֶׁהַחוֹטֵא עוֹשֶׂה רָע מְאַת אֲלָפִים וְרִבּוֹאוֹת וּמַאֲרִיךְ לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵינוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ:

מְאַת. מִקְרָא קָצֵר, וְדָבוּק לְפָנָיו, לוֹמַר מְאַת יָמִים, מְאַת שָׁנִים, מְאַת אֶלֶף, וְכֵן ״וּשְׂכֹרֶת״. מִקְרָא קָצֵר, וְחָסֵר שְׂכֹרֶת כַּעַס, וְלֹא מְיֵין כִּשְׁאָר שִׂכְרוּת:

כִּי גַּם יוֹדֵעַ אָנִי. כִּי אַף בְּכָל זֹאת, שֶׁאֵינוֹ מְמַהֵר לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים וְלִהְיוֹת הֶפְרֵשׁ בֵּין צַדִּיקִים לִרְשָׁעִים, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁסּוֹף כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִטֹּל שְׂכָרוֹ, וְלִירְאָיו יִהְיֶה טוֹב:

י״ג וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים:

וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע. לְפִי אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:

י״ד יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר | יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃

יֶשׁ הֶבֶל. דָּבָר הַמְּהַבִּיל אֶת הַבְּרִיּוֹת׃

אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים. שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם רָעָה כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם טוֹבָה כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים. אָמַרְתִּי שֶׁגַּם זֶה אֶחָד מִן הַהֲבָלִים הַנּוֹהֲגִים בָּעוֹלָם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְצַד אַחֵר בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב לִי עַל שִׁיטַת דִּבּוּר שֶׁסִּיֵּם הֶחָכָם לוֹמַר שֶׁגַּם זֶה הָבֶל׃

ט״ו וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכֹל וְלִשְׂתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

אֶת הַשִּׂמְחָה. שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וְעוֹסֵק בִּפְקוּדִים יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, וְלֹא יִהְיֶה שָׂטוּחַ אַחַר הַרְבּוֹת הוֹן בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית וְגָזֵל. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וְשָׂטוּחַ אַחַר הַמָּמוֹן, בָּא לִידֵי עֲבֵרוֹת גָּזֵל וְאוֹנָאָה וְרִבִּית, וְשֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ לְעִנְיַן אַהֲבַת אִשְׁתּוֹ, שָׂטוּחַ אַחֲרֵי הַנָּשִׁים לְהַרְהֵר אַחַר אֵשֶׁת אִישׁ׃

לֶאֱכֹל וְלִשְׂתּוֹת. מִמַּה שֶׁחָנַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִשְׂמֹחַ בְּחֶלְקוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה׃ כָּל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁבְּקִהֲלַת אֵינָהּ אֶלָּא תַּלְמוּד תּוֹרָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר ״לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וְגוֹ׳״׃

וְהוּא יִלְוֶנּוּ. יִתְחַבֵּר עִמּוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ״׃

יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים. יַעֲשֶׂה כַּף, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוּסָב עַל רֹאשׁוֹ, וּמִקְרָא מְסֹרָס הוּא׃ אֵין טוֹב לָאָדָם יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי אִם לֶאֱכֹל וְלִשְׂתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ, וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ׃

ט״ז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֵנּוּ רֹאֶה׃

כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת לִבִּי. אֵין ״כַּאֲשֶׁר״ זֶה מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן דִּגְמָא, כְּמוֹ ״כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה״, אֶלָּא לְשׁוֹן זְמַן, כְּמוֹ ״כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף״, ״כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל וְגוֹ׳״, אַף זֶה כֵּן, כְּשֶׁהָיִיתִי נוֹתֵן לִבִּי ״לָדַעַת וְלָתוּר, וְגוֹ׳,״ ״אָז וְרָאִיתִי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים״׃

שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֵנּוּ רֹאֶה. הִרְשָׁע הַשָּׂטוּחַ אַחַר הַמָּמוֹן וְהָעֲרָיוֹת׃

י״ז וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת־הַשָּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃

וְרָאִיתִי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים. שֶׁמָּסַר לַבְּרִיּוֹת׃

כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא וְגוֹ׳. אֵין הַבְּרִיּוֹת יְכוֹלִין לַעֲמוֹד עַל סוֹף דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שְׁכַר כָּל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁרוֹאִין רְשָׁעִים מַצְלִיחִים וְצַדִּיקִים יוֹרְדִים׃

בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ. בִּשְׁבִיל אֲשֶׁר רָאִיתִי הַרְבֵּה עֲמֵלִים לְבַקֵּשׁ וְלִמְצוֹא אֶת סוֹף הַמִּדָּה וְאֵינָן יְכוֹלִין׃

וְגַם אִם יֹאמַר הֶחָכָם. שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לֹא יוּכַל. שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע״ה לֹא עָמַד עַל הַדָּבָר בְּאוֹמְרוֹ ״הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ״׃

פרק ט׳

א׳ כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לְפָנֵיהֶם׃

וְלָבוּר. וּלְבָרֵר׃

אֶת כָּל זֶה. בֵּרַרְתִּי וְהִבְחַנְתִּי׃

אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים. הוּא עוֹזְרָם וְהוּא שׁוֹפְטָם, כְּדֵי לְהֵיטִיבָם בְּאַחֲרִיתָם׃

וַעֲבָדֵיהֶם. הֵם תַּלְמִידֵיהֶם, מְשַׁמְּשֵׁיהֶם. הוֹלְכֵי אוֹרְחוֹתָם׃

גַּם אַהֲבָה גַם שִׂנְאָה. אֵין יוֹדְעִין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת, וְאֵין מַכִּירִין לָתֵת לִבָּם בַּמֶּה יֵאָהֲבוּ לַמָּקוֹם וּבַמֶּה הֵם שְׂנוּאִים׃

הַכֹּל לְפָנֵיהֶם. לִפְנֵי הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים׃

ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלָאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כָּחוֹטֵא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃

הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל. הַכֹּל נוֹתְנִים לִלְבָּם כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ לְכָל אָדָם מִקְרֶה אֶחָד, וְיוֹדְעִים שֶׁסּוֹף דָּבָר לָתֵת לְכָל אִישׁ כְּדַרְכּוֹ׃

מִקְרֶה אֶחָד. וְיוֹדְעִים שֶׁסּוֹף הַכֹּל צַדִּיק וְאָשֵׁר רָשָׁע, לָמוּת, וּמִקְרֶה אֶחָד יֵשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְכֻלָּם. כָּל זֶה יוֹדְעִים וְאַף עַל פִּי כֵן, בּוֹחֲרִים לָהֶם דֶּרֶךְ הַטּוֹב, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְעוֹלָם הַבָּא׃

לַצַּדִּיק. כְּגוֹן נֹחַ׃

וְלָרָשָׁע. פַּרְעֹה נְכֹה, זֶה נְצְלַע וְזֶה נִצְלַע׃

לַטּוֹב. זֶה מֹשֶׁה׃

וְלַטָּהוֹר. זֶה אַהֲרֹן׃

וְלַטָּמֵא. אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. אֵלּוּ אָמְרוּ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ אָמְרוּ גְּנוּתָהּ. אֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ, וְאֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ. הֲרֵי מִקְרֶה אֶחָד לָהֶם׃

וְלַזֹּבֵחַ. זֶה יֹאשִׁיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַיִּזְבַּח יֹאשִׁיָּהוּ״׃

וְלָאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ. זֶה אֲחָאָב שֶׁבִּטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִלַּעֲלוֹת לָרֶגֶל. זֶה מֵת בְּחֹצִים, וְזֶה מֵת בְּחֹצִים׃

כַּטּוֹב. זֶה דָּוִד׃

כַּחוֹטֵא. זֶה נְבוּכַדְנֶאצַּר. זֶה בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְזֶה הֶחֱרִיבוֹ. זֶה מָלַךְ מ׳ שָׁנָה, וְזֶה מָלַךְ מ׳ שָׁנָה׃

הַנִּשְׁבָּע. זֶה צִדְקִיָּהוּ שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וְגַם נְבוּכַדְנֶאצַּר מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ וְגוֹ׳׃

כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא. זֶה שִׁמְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְשׁוֹן, הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם.״ לָמַדְנוּ שֶׁהָיְתָה שְׁבוּעָה חֲמוּרָה לוֹ. זֶה מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם, וְזֶה מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם. עַל כֵּן׃

ג זֶה | רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלְאוּ רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃

לֵב בְּנֵי אָדָם מָלְא רָע. שֶׁאוֹמְרִים, אֵין דִּין פֻּרְעָנוּת לָרְשָׁעִים. אֵין הַכֹּל אֶלָּא לְפִי הַמִּקְרֶה, פְּעָמִים לַצַּדִּיק, וּפְעָמִים לָרָשָׁע׃

וְאַחֲרָיו אֶל הַמֵּתִים. וְסוֹפָן יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם׃

ד כִּי־מִי אֲשֶׁר (יבחר) [יְחֻבַּר] אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת׃

כִּי מִי אֲשֶׁר יְחֻבַּר אֶל כָּל הַחַיִּים, יֵשׁ בִּטָּחוֹן. כִּי בְעוֹדוֹ בַּחַיִּים, אֲפִילּוּ הוּא רָשָׁע וְנִתְחַבֵּר לָרְשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, ״אֶל כָּל הַחַיִּים״ אֲפִילּוּ לָרְשָׁעִים, יֵשׁ בִּטָּחוֹן, שֶׁמָּא יָשׁוּב לִפְנֵי מוֹתוֹ׃

כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת. וּשְׁנֵיהֶם רְשָׁעִים. טוֹב הָיָה לוֹ לִנְבוּזַרְאֲדָן, שֶׁהָיָה עֶבֶד רָשָׁע וְנִתְגַּיֵּר שֶׁלֹּא הִקְדִּימַתּוּ מִיתָה, מִנְּבוּכַדְנֶאצַּר רַבּוֹ שֶׁנִּקְרָא אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ״. וּמֵת בְּרִשְׁעוֹ בְּגֵיהִנֹּם, וְעַבְדּוֹ בֶּגֶן עֵדֶן. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְעִנְיַן מְחִתְּכִין אֶת הַנְּבֵלָה לִפְנֵי הַכְּלָבִים בְּשַׁבָּת, וּמֵת הַמּוֹטָל בַּחַמָּה, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הֵנִיחוּ עָלָיו תִּינוֹק אוֹ כִכָּר׃

ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃

כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ. וְאוּלַי יָשִׁיבוּ אֶל לִבָּם יוֹם הַמִּיתָה וְיָשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם, אֲבָל מִשֶּׁמֵּתוּ, אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה, וְאֵין עוֹד לָהֶם שָׂכָר פְּעֻלָּה שֶׁיַּעֲשׂוּ מִן הַמִּיתָה וְאֵילָךְ, אֶלָּא מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת׃

ו גַּם אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

גַּם אַהֲבָתָם. שֶׁאָהֲבוּ פִּתִּי וְלָצוֹן׃

גַּם שִׂנְאָתָם. שֶׁשָּׂנְאוּ דַּעַת׃

גַּם קִנְאָתָם. שֶׁהִקְנִיאוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃

וְחֵלֶק אֵין לָהֶם וְגוֹ׳ בְּכֹל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וְגוֹ׳. לֹא הוֹעִיל לָהֶם זְכוּת בֵּן וּבַת לְאוֹתָן רְשָׁעִים שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵין לָהֶם כַּפָּרָה לְאַחַר מִיתָה׃

ז׳ לֵךְ֙ אֱכֹ֣ל בְּשִׂמְחָ֔ה לַחְמֶ֖ךָ וּשְׁתֵ֣ה בְלֵב־טׇ֑וב יֵינֶ֕ךָ כִּ֥י כְבָ֛ר רָצָ֥ה הָאֱלֹהִ֖ים אֶת־מַעֲשֶֽׂיךָ׃

לֵךְ֙ אֱכֹ֣ל בְּשִׂמְחָ֔ה. אֲבָל אַתָּה הַצַּדִּיק, שְׁכְּבָר רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֶׂיךָ הַטּוֹבִים וְתִזְכֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, ״לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה״׃

ח׳ בְּכׇל־עֵ֥ת יִהְי֖וּ בְּגָדֶ֣יךָ לְבָנִ֑ים וְשֶׁ֥מֶן עַל־רֹאשְׁךָ֖ אַל־יֶחְסָֽר׃

בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים. הַתְקֵן עַצְמְךָ בְּכָל שָׁעָה בְּמַעֲשֶׂה טוֹב, שֶׁאִם תָּמוּת הַיּוֹם, תִּכָּנֵס בְּשָׁלוֹם. וּמָשָׁל שְׁלֹמֹה הֶחָכָם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְאָדָם שֶׁהִזְמִינוּ הַמֶּלֶךְ לְיוֹם סְעוּדָה וְלֹא קָבַע לוֹ זְמָן. אִם חָכָם הוּא אוֹ פִּקֵּחַ, מִיָּד מְכַבֵּס כְּסוּתוֹ וְרוֹחֵץ וְסָךְ, וְכֵן עֵת עֵת מָחָר, עַד עֵת יִקָּרֵא אֶל הַסְּעוּדָה יִהְיוּ כָּל שָׁעָה בְּגָדָיו לְבָנִים, וְהוּא רָחוּץ וְסָךְ. כַּךְ דָּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת׃

ט׳ רְאֵ֣ה חַיִּ֗ים עִם־אִשָּׁ֙ה אֲשֶׁר־אָהַ֔בְתָּ כׇּל־יְמֵ֖י חַיֵּ֣י הֲבֶלֶ֑ךָ אֲשֶׁ֨ר נָתַן־לְךָ֜ תַּ֣חַת הַשֶּׁ֗מֶשׁ כׇּל יְמֵ֥י הֲבָלֶ֛ךָ כִּ֥י הִ֖וא חֶלְקְךָ֣ בַּחַיִּ֑ים וּבַעֲמָלְךָ֕ אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה עָמֵ֥ל תַּ֖חַת הַשָּֽׁמֶשׁ׃

רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. רְאֵה וְהָבֵן לִלְמֹד אוּמָנוּת לְהִתְפַּרְנֵס מִמֶּנּוּ, עִם תַּלְמוּד תּוֹרָה אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ׃

כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים. אִם עָשִׂיתָ כֵּן, יִהְיֶה חֶלְקְךָ, זֶה חַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְהִתְפַּרְנֵס מִן הָאוּמָנוּת וּבָעוֹלָם הַבָּא, שְׁיִגִּיעַת שְׁנֵיהֶם מַשְׂכַּחַת עָוֹן׃

י׳ כֹּ֣ל אֲשֶׁ֤ר תִּמְצָא֙ יָדְךָ֣ לַעֲשׂ֔וֹת בְּכׇחֲךָ֖ עֲשֵׂ֑ה כִּ֣י אֵ֤ין מַעֲשֶׂה֙ וְחֶשְׁבּ֣וֹן וְדַ֔עַת וְחׇכְמָ֖ה בִּשְׁא֣וֹל אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה הֹלֵ֥ךְ שָׁמָּֽה׃

כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת. רְצוֹן קוֹנְךָ בְּעוֹד שֶׁאַתָּה בְכֹחֲךָ, עֲשֵׂה׃

כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְגוֹ׳ בִּשְׁאוֹל. לְזַכּוֹתְךָ מִשָּׁתָּמוּת, וְאִם עָשִׂיתָ כֵּן, אֵין לְךָ שׁוּם חֶשְׁבּוֹן בִּשְׁאוֹל שֶׁתִּדָּאֵג מִמֶּנּוּ. וְכֵן הַמִּקְרָא מְסוֹרָס, כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל לָרְשָׁעִים, וְלֹא חֶשְׁבּוֹן לַצַּדִּיקִים כְּשֶׁיִּתְּנוּ הַחוֹטְאִים דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וְכַךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ. וְהַבָּא לְפָתְרוֹ בְלֹא סֵרוּס, כְּמַשְׁמָעוֹ, פּוֹתֵר חֶשְׁבּוֹן לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, מַה יּוּכַל עוֹד לַעֲשׂוֹת לְהִפָּטֵר מִן הַדִּין׃

י״א שַׁבְתִּי֙ וְרָאָ֣ה תַחַ֔ת הַשֶּׁ֖מֶשׁ כִּ֣י לֹא לַקַּלִּ֗ים הַמֵּר֙וֹץ וְלֹא֙ לַגִּבּוֹרִ֣ים הַמִּלְחָמָ֔ה וְגַ֥ם לֹא לַחֲכָמִ֖ים לֶ֑חֶם וְגַ֨ם לֹא֙ לַנְּבֹנִ֣ים עֹ֔שֶׁר וְגַ֥ם לֹא לַיֹּדְעִ֖ים חֵ֑ן כִּֽי־עֵ֤ת וָפֶ֙גַע֙ יִקְרֶ֣ה אֶת־כֻּלָּֽם׃

שַׁבְתִּי וְרָאָה. כְּמוֹ ״זָכוֹר״ וואדינ״ט בְּלַעַ״ז׃

לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ. לֹא עָמְדָה לַעֲשָׂהאֵל קַלּוּתוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ פְּקֻדָּתוֹ׃

וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה. לֹא עָמְדָה לְאַבְנֵר גְּבוּרָתוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ יוֹמוֹ׃

וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לָחֶם. כְּגוֹן אֲנִי, שֶׁהָיָה לַחְמִי לְיוֹם, ״שְׁלֹשִׁים כּוֹר סוֹלֶת וְגוֹמֵר״ וְעַכְשָׁיו ״זֶה . . . חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי״, מַקֵּלִי וּמַקֵּידָה׃

וְגַם לֹא לַנְּבוֹנִים עֹשֶׁר. כְּגוֹן אִיּוֹב, בַּתְּחִלָּה, ״וַיְהִי מִקְנֵהוּ וְגוֹ׳״. כְּשֶׁבָּאָה שַׁעְתּוֹ, אָמַר, ״חֲנֵנִי אַתֶּם רֵעָי״׃

וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן. הֲרֵי מֹשֶׁה, אֵין יוֹדֵעַ וְנָבוֹן מִמֶּנּוּ בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא מָצָא חֵן בִּתְפִלָּתוֹ שֶׁיִּכָּנֵס לָאָרֶץ׃

כִּי עֵת וָפֶגַע. כְּמַשְׁמָעוֹ. דָּבָר אַחֵר: כִּי עֵת יִקְרֶה אוֹתָם, וַהֲפִגְיָעָה וְהַתְחָנָה יִהְיוּ רְגִילִין בָּהֶם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִדְבָרִים הַלָּלוּ׃

י״ב כִּ֣י גַם֩ לֹא־יֵדַ֨ע הָאָדָ֜ם אֶת־עִתּ֗וֹ כַּדָּגִים֙ שֶׁנֶּאֱחָזִ֣ים בִּמְצוֹדָ֣ה רָעָ֔ה וְכַצִּפֳּרִ֖ים הָאֲחֲזוֹת֣ בַּפָּ֑ח כָּהֶ֗ם יוּקָשִׁ֤ים בְּנֵי־הָאָדָם֙ לְעֵ֣ת רָעָ֔ה כְּשֶׁתִּפֹּ֥ל עֲלֵיהֶ֖ם פִּתְאֹֽם׃

כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה. כְּדָגִים גְּדוֹלִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה גְּרוּעָה וַחֲלוּשָׁה וּפֵירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: הִיא חַכָּה, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמִין מַחַט, וְדָג גָּדוֹל נִלְכָּד בָּהּ׃

כָּהֶם יוּקָשִׁים. בְּמִכְשׁוֹל קָטָן וְחָלָשׁ כְּמוֹ הַמְּצוֹדָה הָרָעָה וְהַפַּח, נִכְשָׁלִים בְּנֵי אָדָם בְּעֵת פְּקֻדַּת רָעָתָם, כְּשֶׁבָּא עֲתָם לִפּוֹל הָרָעָה עֲלֵיהֶם פִּתְאוֹם בִּמְצוֹדָה רָעָה, מלאוויש״ה בְּלַעַ״ז׃

כָּהֶם. כְּמוֹתָם׃

י״ג גַּם־זֹ֣את רָאִ֣יתִי חׇכְמָ֣ה תַחַ֣ת הַשֶּׁ֔מֶשׁ וּגְדוֹלָ֖ה הִ֥יא אֵלָֽי׃

י״ד עִ֣יר קְטַנָּ֔ה וַאֲנָשִׁ֥ים בָּ֖הּ מְעָ֑ט וּבָ֤א אֵלֶ֙יהָ֙ מֶ֣לֶךְ גָּד֔וֹל וְסָבַ֥ב אֹתָ֖הּ וּבָנָ֣ה עָלֶ֑יהָ מְצוֹרִ֖ים גְּדֹלִֽים׃

ט״ו וּמֻצָּ֣א בָ֔הּ אִ֥ישׁ מִסְכֵּ֖ן חָכָ֑ם וּמִלַּט־ה֥וּא אֶת־הָעִ֖יר בְּחׇכְמָת֑וֹ וְאָדָ֗ם לֹ֤א זָכַר֙ אֶת־הָאִ֣ישׁ הַמִּסְכֵּ֔ן הַהֽוּא׃

וְאָדָם לֹא זָכַר. לֹא הָיָה חוֹשְׁבוֹ לִכְלוּם:

ט״ז וְאָמַרְתִּי אֲנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוֹלָה וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים:

וְאָמַרְתִּי אֲנִי. בִּרְאוֹתִי כֵּן ״טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה״. וַהֲרֵי חָכְמָתוֹ שֶׁל זֶה בְּזוּיָה לְכֻלָּם, וְעַכְשָׁיו כֻּלָּם נִמְלְטוּ עַל יָדוֹ.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: **עִיר קְטַנָּה.** זֶה הַגּוּף.

וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט. אֵלּוּ אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם.

מֶלֶךְ גָּדוֹל. זֶה יֵצֶר הָרַע, שֶׁכָּל אֵבָרָיו מַרְגִּישִׁים בּוֹ.

אִישׁ מִסְכֵּן. זֶה יֵצֶר טוֹב:

י״ז דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים:

בְּנַחַת נִשְׁמָעִים. מְקֻבָּלִים הֵם לַבְּרִיּוֹת:

מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים. מֹשֶׁה נִפְטַר זֶה כְּמָה שָׁנִים, וַעֲדַיִין גְּזֵרוֹתָיו מְקֻבָּלִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְכַמָּה מַלְכֵי אֻמּוֹת גּוֹזְרִין גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין:

י״ח טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה:

טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב. חָכְמָתָהּ שֶׁל סָרַח, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל הָעָם בְּחָכְמָתָהּ״, עָמְדָה לָהֶם יוֹתֵר מִכְּלֵי קְרָב, שֶׁהָיָה בְיָדָם לְהִלָּחֵם עִם יוֹאָב:

וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה. אִלּוּלֵי שֶׁהָרְגָה לְשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי, הָיוּ כֻּלָּם אֲבוּדִים עַל יָדוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה.** הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֻחֲצָה צַדִּיקִים וּמֻחֲצָה רְשָׁעִים, וּבָא אֶחָד וְחָטָא וַעֲשָׂאָן מְרֻבִּים, נִמְצָא שֶׁהִכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם לְחוֹבָה:

פרק י׳

א׳ זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יְקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט:

זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ וְגוֹ׳. כְּגוֹן בִּימֵי הַחֹרֶף, שֶׁאֵין בִּזְבוּבִין כֹּחַ, וְהֵם קְרוֹבִים לָמוּת, גַּם אִם בָּא לְתוֹךְ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ וּמִתְעָרֵב בִּבְשָׂמִים, הוּא מַבְאִישׁוֹ, וְהוּא מַעֲלֶה קֶצֶף, שֶׁקּוֹרִין אשקו״א בְּלַעַ״ז, וְנִרְאֶה בּוֹ כְּמִין אֲבַעְבּוּעוֹת, וְזֶהוּ מַשְׁמָעוֹ שֶׁל ״יַבִּיעַ״. הֲרֵי דָּבָר קַל שֶׁהִפְסִיד דָּבָר חָשׁוּב. כַּךְ, יָקָר מֵחָכְמָה וּמִכָּבוֹד הַסִּכְלוּת מְעָט, שֶׁהֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם. הֲרֵי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה שָׁקוּל בְּמֻחֲצָה עֲבֵרוֹת וּמֻחֲצָה זְכֻיּוֹת, וּבָא וְעָבַר עֲבֵרָה אַחַת וְהִכְרִיעַתּוּ לְכַף חוֹבָה, נִמְצֵאת סִכְלוּת זֶה שֶׁהוּא דָּבָר מְעָט, יָקָר וְשָׁקוּל וְכָבֵד יוֹתֵר מִכָּל הַחָכְמָה וְהַכָּבוֹד שֶׁהָיָה בּוֹ, שֶׁהֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם:

יָקָר. לְשׁוֹן כּוֹבֶד. הוּא כָּבֵד וְשָׁקוּל יוֹתֵר מִן הַחָכְמָה שֶׁבּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה מוֹשְׁלִים יֵצֶר הָרַע לִזְבוּבֵי מָוֶת:

יַבְאִישׁ יַבִּיעַ. שֵׁם טוֹב, שֶׁהוּא עָרֵב מִשֶּׁמֶן רוֹקֵחַ:

ב׳ לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ:

לֵב חָכָם לִימִינוֹ. חָכְמָתוֹ מְזֻמֶּנֶת לְהַטּוֹתוֹ אֶל דֶּרֶךְ הַמְיֻשֶּׁנֶת לְטוֹבָתוֹ:

וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ. לְעַקְּשׁוֹ מִן הַדֶּרֶךְ הַמְיֻשֶּׁנֶת שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת וְנוֹחָה לוֹ:

ג׳ וְגַם־בַּדֶּרֶךְ (כשהסכל) [כְּשֶׁשָּׂכָל] הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא:

וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא. בַּהֲלִיכָתוֹ וּבְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל מַכִּירִין שֶׁהוּא שׁוֹטֶה:

ד׳ אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים:

אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל. מוֹשֵׁל הָעוֹלָם תַּעֲלֶה עָלֶיךָ לְדַקְדֵּק אַחֲרֶיךָ בְּמִדַּת הַדִּין:

מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח. מִדָּתְךָ הַטּוֹבָה אַל תַּנַּח, לוֹמַר לוֹ: ״מַה יוֹעִיל צִדְקָתִי לִי״?

כִּי מַרְפֵּא. דִּקְדּוּקֵי הַדִּין בְּיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלֶיךָ, מַרְפֵּא הוּא לַעֲוֹנוֹתֶיךָ, וְיַנִּיחַ לְךָ חֲטָאִים הַגְּדוֹלִים:

ה׳ יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצֵא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט׃

כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצֵא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט. דּוֹמֶה הוּא לְשַׁלִּיט שֶׁהוֹצִיא דְּבַר שְׁגָגָה מִפִּיו שׁוֹגֵג, וְאִי אֶפְשָׁר לַחֲזוֹר, כַּךְ אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין לְהָשִׁיב׃

ו׳ נִתַּן הַסָּכָל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפָל יֵשֵׁבוּ׃

נִתַּן הַסָּכָל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים. זוּ הִיא הָרָעָה שֶׁהִיא כִּשְׁגָגָה שֶׁיּוֹצֵא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט, שֶׁנִּתַּן הַשִּׂטּוּת וְהָרֶשַׁע בִּמְרוֹמֵי גֹּבַהּ, שֶׁהִגְבִּיהַּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶת הַכְּסִילִים וְאֶת הָרְשָׁעִים, שֶׁאֲנִי רוֹאֶה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עֲתִידִים לִפְשֹׁט יָד בְּהֵיכָלוֹ וְלָשׂוּם אוֹתוֹתָם אוֹתוֹת׃

וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפָל יֵשֵׁבוּ. יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עַכְשָׁיו בְּיָמַי, עֲתִידִים לֵישֵׁב בַּשֵּׁפָל, שֶׁנֶּאֱמַר, ״יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְמוּ״׃

ז׳ רָאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כָּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ׃

רָאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים. הֵם כַּשְׂדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, ״זֶה הָעָם לֹא הָיָה״. יִתְעַלּוּ לִהְיוֹת עַל סוּסִים, מוֹלִיכִים אֶת שִׁבוּיֵי יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִים בְּקוֹלָרִין׃

הֹלְכִים כָּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ. לִפְנֵי קְרוֹנִין שֶׁל כַּשְׂדִּים׃

ח׳ חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפֹּול וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכָּנּוּ נָחָשׁ׃

חֹפֵר גּוּמָּץ. שׁוּחָה׃

בּוֹ יִפֹּול. פְּעָמִים שֶׁהוּא נוֹפֵל בּוֹ. כְּלוֹמַר, יֵשׁ לְךָ חוֹרֵשׁ רָעָה וְסוֹפוֹ לָשׁוּב עָלָיו בְּסוֹף, שֶׁכָּלָה זַרְעוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר עַל יְדֵי כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וְעַל מָרֵא שְׁמַיָּא הִתְרוֹמְמְתָּ״׃

וּפֹרֵץ גָּדֵר. סְיָג שֶׁל חֲכָמִים, לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵיהֶם׃

יִשְׁכָּנּוּ נָחָשׁ. מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּלְפִי שֶׁדִּבֵּר בִּלְשׁוֹן פְּרִיצַת גָּדֵר, הִזְכִּיר בְּתַשְׁלוּמִין לְשׁוֹן נְשִׁיכַת נָחָשׁ, שֶׁהוּא דָּר בְּחוֹרֵי נְקֵבֵי כָּתְלֵי בָּתִּים פְּרוּצִים׃

ט׳ מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֵן בָּם׃

מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם. מַסִּיעַ אֲבָנִים מִמַּחְצַבְתָּם בֶּהָרִים מִתְיַגֵּעַ בָּהֶם׃

יֵעָצֵב. לְשׁוֹן יְגִיעָה, כְּמוֹ, ״בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה״. כְּלוֹמַר, כָּל אָדָם לְפִי מְלַאכְתּוֹ עִצָּבוֹנוֹ, אַף עוֹשֵׂה רָעָה, לְפִי זְרִיעָתוֹ יִקְצוֹר׃

יִסָּכֵן בָּם. יִתְחַמֵּם בָּהֶם, כְּמוֹ ״וּתְהִי לוֹ סַכָּנָת״. אַף הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, סוֹפוֹ לֵהָנוֹת מֵהֶם׃

י׳ אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יַגְבִּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃

אִם קֵהָה הַבַּרְזֶל. חַרְבוֹת צוּרִים, שֶׁקֵּהָה פִּיהֶם וְחִדּוּדָם׃

וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל. וְאֵינָם לְטוּשִׁים וּמְרוּטִים׃ ״לְמַעַן חֻיֶּה לָהּ בָּרָק.״ אַף עַל פִּי כֵן ״וַחֲיָלִים יַגְבִּר״. מַגְבִּיר הוּא בְּמִלְחָמָה אֶת גִּבּוֹרֵי הַחַיָּלִים לְנַצַּח׃

וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה. וּמַעֲלַת כִּשָּׁרוֹן יֵשׁ עוֹד לַחָכְמָה יוֹתֵר מִן הַבַּרְזֶל. אִם תַּלְמִיד חָכָם מַשְׁחִיר פָּנָיו בְּרָעָב, וְאַתָּה רוֹאֵהוּ מִסְכֵּן בֵּין הָעֲשִׁירִים, הַרְבֵּה חֲיָלִים מִתְגַּבְּרִים עַל יָדוֹ. וְאַל תִּתְמַהּ עַל וָי״ו ״וַחֲיָלִים״, כִּי הַרְבֵּה וָווֹ״ן נוֹפְלִים כֵּן בִּלְשׁוֹן עִבְרִית, כְּמוֹ ״אִם רָאִיתָ גֶּנֶב וַתִּרֶץ עִמּוֹ״: ״עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה״, וְהַרְבֵּה מִפָּרָשִׁים כָּזֶה׃

י״א אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃

אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ. אֶת אִישׁ׃

בְּלוֹא לָחַשׁ. מֻחְמַת שֶׁלֹּא לָחְשׁוֹ הֶחָבֵר שֶׁלֹּא יִשֹּׁךְ׃

וְאֵין יִתְרוֹן. לְחָבֵר הָרָשָׁע שֶׁהָיָה רָגִיל לְלָחְשׁוֹ, בְּלֹא לָחַשׁ, כַּךְ, אִם בְּנֵי עִירְךָ נִכְשָׁלִים בְּאִסּוּרִין מֻחְמַת שֶׁאֵין חָכָם דּוֹרֵשׁ לָהֶם וּמְלַמְּדָם אֶת חֻקֵּי הַתּוֹרָה, אֵין יִתְרוֹן לוֹ בִּשְׁתִיקָתוֹ, וְלֹא יִשְׁתַּכֵּר׃

י״ב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃

דִּבְרֵי פִי חָכָם חֵן. עַל שׁוֹמְעֵיהֶם וְנִשְׁמָעִים לוֹ, וְטוֹב לוֹ שֶׁנּוֹטֵל גְּדֻלָּה עֲלֵיהֶם׃

וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ. זֶה הַמֵּסִית אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה, כְּגוֹן בִּלְעָם, שֶׁפָּרַץ גְּדֵרָן שֶׁל עַכּוּ״ם שֶׁגָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת מִדּוֹר הַמַּבּוּל וְאֵילָךְ, וְהוּא יָצַץ לָהֶם לִהְיוֹת מַפְקִירִין בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת׃

י״ג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃

תְּחִלַּת דִּבְרֵי פִיהוּ סִכְלוּת. כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ״מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ״? הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב ״ה׳, אַתָּה יוֹדֵעַ״ וְהוּא אָמַר ״בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי״. כְּלוֹמַר: אִם בְּעֵינֶיךָ אֲנִי נִבְזֶה, חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי מַלְכֵי הָאָרֶץ׃

וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת. שִׁעְמוּם וְעֵרְבוּב: ״לְכָה אִיעָצְךָ״ זִמַּת אִוֶּלֶת׃

י״ד וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃

וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים. שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר בְּעַצְמוֹ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן׃

לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה שֶּׁיִּהְיֶה. לוֹ לְאַחַר זְמַן. שֶׁהֲרֵי הָלַךְ לִישֹׁל שְׂכָרוֹ בְּמִדְיָן, וְלֹא יָדַע שֶׁיִּפּוֹל בָּהֶרֶב.

וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: **הַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים.** גּוֹזֵר וְאוֹמֵר: ״מָחָר אֶעֱשֶׂה כֵן לְפִלּוֹנִי״, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יִּהְיֶה מָחָר׃

וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו, מִי יַגִּיד לוֹ. כְּלוֹמַר: לֹא סוֹף דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יִּהְיֶה לְאַחַר זְמַן, אֶלָּא אַף הַהֹוֶה עַכְשָׁיו מֵאַחֲרָיו, שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד עֵינָיו אֶלָּא מֵאֲחוֹרֵי עָרְפּוֹ מֻרָּחוֹק, צָרִיךְ הוּא שֶׁיְּהֵא מִי יַגִּיד לוֹ׃

ט״ו עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר׃

עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ. כְּסִילוּתָם גּוֹרֶם לָהֶם עָמָל הַמְיַגְּעָן, אֲשֶׁר לֹא לָמְדוּ דַּרְכֵי מְבוֹאוֹת הָעִיר וּמְתְיַגְּעִ לִכְנוֹס דֶּרֶךְ פְּתָחִים וּבְצָעֵי הַמַּיִם, וְיָגֵעַ בְּטָבִיעוּת רַגְלָיו בַּבּוֹץ. כְּלוֹמַר: עֲצָלוּת שֶׁל עוֹזְבֵי הַתּוֹרָה גּוֹרֶם לָהֶם יְגִיעַת עָמָל בְּגֵיהִנֹּם׃

אֲשֶׁר לֹא יָדַע לָלֶכֶת. אֶל נְתִיב אֱמֶת לִפְרוֹשׁ מִן הָעֲבֵרָה, לְפִי שֶׁלֹּא לָמַד תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״גֵּר לְרַגְלִי דְבָרֶיךָ״׃

ט״ז אַי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃

אַי לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ. בִּזְמַן שֶׁמַּלְכֵּךְ וְדַיָּנַיִךְ מִתְנַהֲגִים בְּנַעֲרוּת׃

י״ז אַשְׁרַיִךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃

בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי. שֶׁעוֹסְקִין בִּגְבוּרַת הַחָכְמָה וְהַבִּינָה, וְלֹא בִּשְׁתִיַּת יָיִן׃

י״ח בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקֶרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃

בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקֶרֶה. כְּשֶׁאָדָם מִתְעַצֵּל וְאֵינוֹ מְתַקֵּן הַפְּרִיצָה קְטַנָּה שֶׁבְּתִקְרַת הַבַּיִת׃

יִמַּךְ הַמְקֶרֶה. יִשְׁפַּל הַבִּנְיָן הַמְקֻרֶה אֶת הַבַּיִת וְהַמְּסַכֵּךְ עָלָיו׃

יִדְלֹף. יִטַּפְטֵף דֶּלֶף גְּשָׁמִים, כְּלוֹמַר: כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְעַצְּלִים בַּתּוֹרָה, הֵם נִמָּקִים, וּבֵית גְּאוֹן עֲתִיד לֶחֳרֵב וּמָךְ׃

י״ט לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃

לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם. לְחֻדָּוֹת מִזְמוּטֵי חֲתָנִים וְכַלּוֹת, עוֹשִׂים סְעוּדָה, וּסְתָם סְעוּדָה גְּדוֹלָה קְרוּיָה לֶחֶם, כְּמוֹ דְּאַתְּ אָמַר: ״בִּלְשַׁצַּר מַלְכָּא עֲבַד לֶחֶם רַב״׃

וְיַיִן. מַשְׁקִין בִּסְעוּדָה, אֲשֶׁר יְשַׂמַּח הַחַיִּים׃

וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל. אִם אֵין כֶּסֶף, אֵין סְעוּדָה. לְפִיכָךְ, לֹא יִתְעַצֵּל אָדָם מִן הַמְּלָאכָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַה לְהוֹצִיא׃

כ׳ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל (הכנפים) [כְּנָפַיִם] יַגִּיד דָּבָר׃

גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ. אֲפִילּוּ בְּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ, בְּלֹא דִבּוּר. ״גַּם״ אֲפִילּוּ.

מֶלֶךְ אַל תְּקַלֵּל. אַל תַּרְגִּיז לְמַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: כְּמַשְׁמָעוֹ, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם׃

עוֹף הַשָּׁמַיִם. נְשָׁמָה הַנְּתוּנָה בְּךָ, שֶׁסּוֹפָהּ לָעוּף עַל הַשָּׁמַיִם׃

וּבַעַל כְּנָפַיִם. מַלְאָךְ הַמְלֻוֶּה אוֹתְךָ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ״, וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ, הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים. יֵשׁ לְךָ לִדְאֹג מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁמָּא יֵשׁ שׁוֹמְעִין וְיַגִּידוּ לַאֲחֵרִים׃

פרק י״א

א׳ שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃

שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם. עֲשֵׂה טוֹבָה וְחֶסֶד לְאָדָם שֶׁיֹּאמַר לְךָ לְבָךְ עָלָיו, ״אַל תִּרְאֶנּוּ עוֹד״, כְּאָדָם שֶׁמַּשְׁלִיךְ מְזוֹנוֹתָיו עַל פְּנֵי הַמָּיִם׃

כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ. עוֹד יָמִים בָּאִים וּתְקַבֵּל תַּשְׁלוּמְךָ. רְאֵה מַה נֶּאֱמַר בְּיִתְרוֹ׃ ״קְרָאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם״. וְסָבוּר שֶׁהוּא מִצָּרִי, וְלֹא יְרָאֶנּוּ עוֹד. מָה הָיָה סוֹפוֹ? נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ וּמָלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל, וְהִכְנִיסוֹ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וְזָכוּ בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו לֵישֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית׃

ב׳ תֵּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃

תֵּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה. חֲלַקְתָּ מִלַּחְמְךָ וּמִשְׁתְּךָ לְשִׁבְעָה צְרִיכֵי חֶסֶד, חֲלֹק עוֹד לִשְׁמוֹנָה שֶׁיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם, וְאַל תֹּאמַר ״דַּי״׃

כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה. שֶׁמָּא עוֹד בָּאִים וְתִצְטָרֵךְ לְכֻלָּם. אוֹ תִּנָּצֵל עַל יְדֵי צְדָקָה זוֹ מִן הָרָעָה. וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתַי?

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ׃ **תֵּן חֵלֶק וְגוֹ׳.** אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. תֵּן אֶחָד מֵהֶן חֵלֶק לְיוֹצְרְךָ לָנוּחַ בְּשַׁבָּת. **וְגַם לִשְׁמוֹנָה.** אֵלּוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה.

דָּבָר אַחֵר׃ **תֵּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה.** קָרְבָּנוֹת צִבּוּר שֶׁל שִׁבְעַת יְמֵי פֶּסַח. **וְגַם לִשְׁמוֹנָה.** שֶׁל שְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג׃

כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה. אִם יֶחֱרַב הַבַּיִת, וְלֹא תַקְרִיבוּ עוֹד, וְיוֹעִילוּ קָרְבָּנוֹת הָרִאשׁוֹנִים, לְבַטֵּל גְּזֵרָה הָרָעָה׃

דָּבָר אַחֵר׃ **כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה.** לֹא יָדַעְתָּ מַה נִּגְזַר עַל הַגְּשָׁמִים בַּחַג. וְיוֹעִילוּ הַקָּרְבָּנוֹת, וְיַבְטְלוּ גְּזֵרוֹת רָעוֹת׃

ג׳ אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־יִפֹּל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יִהְיֶה׃

אִם יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם. אִם רָאִיתָ עָבִים מְלֵאִים גֶּשֶׁם, יָדַעְתָּ שֶׁסּוֹפָן יָרִיקוּ גִּשְׁמֵיהֶם עַל הָאָרֶץ; בַּמָּקוֹם שֶׁהַטּוֹבָה צוֹמַחַת וְנִכֶּרֶת, שָׁם סוֹפָהּ לָנוּחַ. אַף כֵּן דַּע שֶׁאִם יִפּוֹל עֵץ וְגוֹ׳, אִם יִשְׁפֹּךְ אָדָם חָכָם וְצַדִּיק בְּעִיר אוֹ בִּמְדִינָה, מְקוֹם שֶׁיִּשְׁפֹּךְ, שָׁם יִהְיוּ נִכָּרִין מַעֲשָׂיו אַחֲרֵי מוֹתוֹ, וְחָכְמוֹתָיו וּמִדּוֹת תְּרוּמִיּוֹתָיו וְתַשְׁלוּם טוֹבָה לְיוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם עַל מִנְהָגוֹ הַטּוֹב שֶׁהִדְרִיכָם בְּדַרְכּוֹ יְשָׁרָה׃

יִפּוֹל. יִשְׁפֹּךְ, כְּמוֹ ״עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפָל״׃

עֵץ. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמַּגִּין בִּזְכוּתוֹ כָּעֵץ הַמַּסִיךְ עַל הָאָרֶץ׃

ד׳ שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה בָּעָבִים לֹא יִקְצוֹר׃

שֹׁמֵר רוּחַ. מַמְתִּין וּמְצַפֶּה עַד בֹּא הָרוּחַ׃

לֹא יִזְרָע. פְּעָמִים מַמְתִּין וְאֵינוֹ בָּא׃

וְרֹאֶה בָּעָבִים. נוֹתֵן עֵינָיו בֶּעָבִים, וּכְשֶׁרוֹאֶה אוֹתָם קוֹדְרִים, יָרֵא לִקְצוֹר מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, לְעוֹלָם לֹא יִקְצוֹר, לְפִי שֶׁיָּרֵא תָּמִיד׃

ה׳ כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃

כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹ׳. כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה. דְּבָרִים הַנִּסְתָּרִים וְהַנֶּעֱצָרִים בְּבֶטֶן שֶׁהִיא מְלֵאָה וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֶטֶת לְחוּץ. ״כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ״. הֲרֵי זֶה מְקֻרָּא מְסוֹרָס, נִדְרָשׁ מְסוּפוֹ לְרֹאשׁוֹ. ״כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ . . . דֶּרֶךְ הָרוּחַ״, כְּלוֹמַר׃ יְדִיעוֹת שְׁתֵּי אֵלּוּ שָׁווֹת. לֹא זוּ גְלוּיָה לְךָ, וְלֹא זוּ גְלוּיָה לְךָ. פְּעָמִים אַתָּה סָבוּר לְהַכִּיר בֶּעָבִים שֶׁיָּבֹא הָרוּחַ, וְאֵינוֹ בָא כָאן, כִּי עוֹבֵר וְהוֹלֵךְ לוֹ אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת. וַהֲרֵי לָשׁוֹן זֶה כְּמוֹ׃ ״כְּגַן ה׳ כְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״׃ ״כַּשַּׁפְחָה כִּגְבִרְתָּהּ״ ״כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר״. וּפְעָמִים שֶׁהוּא מַשְׁוֶה מֻקְדָּם לְמְאֻחָר, וּפְעָמִים שֶׁהוּא מַאֲחָר לְמֻקְדָּם, אַף כָּאן לָמַד יְדִיעַת הָרוּחַ מִידִיעַת הַבֶּטֶן, כְּלוֹמַר׃ אֵין לְךָ לִשְׁמֹר אֶת הָרוּחַ לִרְאוֹת בֶּעָבִים׃ (הַגָּהָ״ה׃ עִנְיָן זֶה הוּא מְסוֹרָס בְּדִבְרֵי רַשִׁ״י וּמְהֻפָּךְ, וּצְרִיכִים לְהַגִּיהַּ כְּפִי אֲשֶׁר הוּא בַּסְּפָרִים הַמְדֻיָּקִים, וְאָז יוּבַן שַׁפִּיר. וְכֵךְ הִיא הַנּוּסְחָא הָאֲמִתִּית׃

כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ. הֲרֵי זֶה מְקֻרָּא מְסוֹרָס, נִדְרָשׁ מְסוּפוֹ לְרֹאשׁוֹ׃ ״כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ עֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה, דְּבָרִים הַנִּסְתָּרִים וְהַנֶּעֱצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֶטֶת לְחוּץ, אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה בְּבִטְנָהּ, כֵּךְ אֵינְךָ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הָרוּחַ. כְּלוֹמַר׃ יְדִיעוֹת שְׁתֵּי אֵלּוּ שָׁווֹת וְכוּ׳ מִסֵּפֶר שִׁפְתֵי חֲכָמִים)׃

כַּעֲצָמִים. אינקלשירי״ש בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ ״וְעוֹצֶם עֵינָיו״׃

כָּכָה לֹא תֵדַע וְגוֹ׳. אַף גְּזֵרוֹתָיו שֶׁל מָקוֹם לְעָנְיַן עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת כַּךְ עֲלוּמוֹת הֵם מִמְּךָ וְלֹא תִמָּנַע מִן הַחֶסֶד לְדָאֹג שֶׁמָּא אֶחְסַר מִנְּכָסַי וְאֶעָנִי. לֹא אֶעָסֵק בַּתּוֹרָה וְאֶתְבַּטֵּל מִמְּלַאכְתִּי וְאֶעָנִי, לֹא אֶשָּׂא אִשָּׁה וְיִהְיֶה לִי בָּנִים וְאֶצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶם׃

ו׳ בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃

בִּבְקַר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְגוֹ'. אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה בְּיַלְדוּתְךָ, לְמַד תּוֹרָה בְּזִקְנוּתְךָ אִם הָיוּ לְךָ תַּלְמִידִים בְּיַלְדוּתְךָ, יִהְיוּ לְךָ תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתְךָ נָשָׂאתָ אִשָּׁה בַּת בָּנִים בְּיַלְדוּתְךָ תִּשָּׂא בַּת בָּנִים בְּזִקְנוּתְךָ. עָשִׂיתָ צְדָקָה בְּיַלְדוּתְךָ, עֲשֵׂה צְדָקָה בְּזִקְנוּתְךָ:

כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר. אִם תַּלְמִידִים וּבָנִים שֶׁבְּיַלְדוּתְךָ יִתְקַיְּמוּ לָךְ, אוֹ שֶׁמָּא לֹא יִתְקַיְּמוּ אֶלָּא שֶׁבְּזִקְנוּתְךָ. מָצִינוּ בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיוּ לוֹ כ״ד אֶלֶף תַּלְמִידִים מִגַּבַּת וְעַד אַנְטִיפְרַס, וְכֻלָּן מֵתוּ מִפֶּסַח וְעַד עֲצֶרֶת, וּבָא אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם. וּשְׁנָאָה לָהֶם. וּלְעִנְיַן הַבָּנִים מָצִינוּ בְאַבְצָן: ״וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת הֵבִיא לְבָנָיו״, וְכֻלָּם מֵתוּ בְּחַיָּיו. וּבְזִקְנוּתוֹ הוֹלִיד אֶת עוֹבֵד וְנִתְקַיֵּם לוֹ:

ז׳ וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לָעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ:

וּמָתוֹק הָאוֹר. מָתוֹק הִיא אוֹרָהּ שֶׁל תּוֹרָה:

וְטוֹב לָעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת הַשָּׁמֶשׁ. וְאַשְׁרֵי הַתַּלְמִידִים שֶׁעֵינֵיהֶם רוֹאִים הֲלָכָה מְלֻבֶּנֶת וּמְחֻוֶּרֶת עַל בֵּרְיָהּ, כַּךְ נִדְרָשׁ בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים:

ח׳ כִּי אִם־שָׁנִים הָרְבֶּה יִחְיֶה הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הָרְבֶּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל:

בְּכֻלָּם יִשְׂמָח. יִהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וּבְלִבַּד שֶׁיִּזְכֹּר יְמֵי הַחֹשֶׁךְ וְיֵיטִיב מַעֲשָׂיו שֶׁיִּנָּצֵל מֵהֶם, וְהֵם יְמֵי מִיתַת עוֹלָם, הֵם יְמֵי הָרְשָׁעִים:

כִּי הָרְבֶּה יִהְיוּ. בְּאוֹתָן הַיָּמִים יוֹתֵר מִימֵי הַחַיִּים:

כָּל שֶׁבָּא. עָלָיו יִהְיֶה הֶבֶל וָחֹשֶׁךְ. יֵשׁ הֶבֶל שֶׁהוּא לְשׁוֹן פְּרָעָנוּת וְצָרוֹת, כְּמוֹ: ״כִּי בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ״:

ט׳ שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וְיִטַיְבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בִּדְרָכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדַע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט:

שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ. כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ וְלִבְנוֹ: ״חֲטָא, חֲטָא, כִּי פַּעַם אַחַת תִּקָּלֶה עַל הַכֹּל. אַף כַּאן הֶחָכָם אָמַר, ״שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ. . . וְהַלֵּךְ בִּדְרָכֵי לִבְּךָ״, וּבָטוּחַ תִּהְיֶה ״כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ״ הַשּׁוֹפֵט ״בַּמִּשְׁפָּט״:

י׳ וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל:

וְהָסֵר כַּעַס. דְּבָרִים הַמַּכְעִיסִים אֶת הַמָּקוֹם:

וְהַעֲבֵר רָעָה. יֵצֶר הָרָע:

מִבְּשָׂרֶךָ. שֶׁיִּהְיֶה לְךָ לֵב בָּשָׂר:

וְהַשַּׁחֲרוּת. נְעָרוּת, שֶׁרֹאשׁ אָדָם שָׁחוֹר בִּימֵי עֲלוּמָיו:

פרק י״ב

א׳ וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חָפֶץ:

וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ. תַּמָּן תְּנִינָן, עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְכוּ', וּמִמִּקְרָא זֶה דָּרַשׁ: ״וּזְכוֹר אֶת בּוֹרְאֶךָ״, שֶׁתִּתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לְפָנָיו. ״וּזְכוֹר אֶת בּוֹרְךָ״ קִבְרְךָ, מָקוֹם עָפָר, רִמָּה וְתוֹלֵעָה. ״וּזְכוֹר בְּאֵרֶךָ״, בְּאֵר שֶׁנָּבַעְתָּ מִמְּקוֹרָהּ, הֱיֵה טָפָּה סְרוּחָה שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל לוֹבָן:

יְמֵי הָרָעָה. יְמֵי הַזִּקְנָה וְהַחַלָּשׁוּת:

ב׳ עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשֻׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם:

עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זוּ פַּדַּחַת, שֶׁהִיא מְאִירָה וּמַצְהֶבֶת בְּאָדָם בָּחוּר, וּכְשֶׁמִּזְקַנְתָּ, הִיא מַעֲלַת מְמָטִין וְאֵין מַצְהֶבֶת:

וְהָאוֹר. זֶה הַחוֹטֶם שֶׁהוּא תּוֹאַר קָלַסְתֵּר פָּנִים:

וְהַיָּרֵחַ. זוּ נְשָׁמָה שֶׁמְּאִירָה לָאָדָם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּטְלָה הֵימֶנּוּ, אֵין לוֹ מְאוֹר הָעֵינַיִם:

וְהַכּוֹכָבִים. אֵלּוּ הַלְּסָתוֹת, רוּמְנֵי דְאַפֵּי, שֶׁקּוֹרִין פּוּמְלִי״ש שֶׁל לְחָיַיִם שֶׁמַּצְהִיבִים:

וְשֻׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם. תָּבוֹא כְּהַיֵּית הַמָּאוֹר אַחַר דִּמְעוֹת הַבֶּכִי מִכַּמָּה צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו:

ג׳ בַּיּוֹם שָׁיָזֲעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֲטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת:

שָׁיָזֲעוּ. יָרְתִּיתוּ:

שֹׁמְרֵי הַבַּיִת. אֵלּוּ הַצְּלָעוֹת וְהַכְּסָלִים הַמְגִינִים עַל כָּל חֲלַל הַגּוּף:

וְהִתְעַוָּתוּ. יֹאחֲזֵם עִוָּוּת שָׁקוֹרִין קראנפ״ף. וְהִתְעַוָּתוּ, אנקרופירונ״ט בְּלַעַ״ז:

אַנְשֵׁי הֶחָיִל. אֵלּוּ הַשּׁוֹקַיִם, שֶׁנִּשְׁעָן כָּל הַגּוּף עֲלֵיהֶם:

וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת. אֵלּוּ הַשִּׁנַּיִם:

כִּי מִעֵטוּ. לְעֵת זִקְנָה רֹב שִׁנָּיו נוֹשְׁרוֹת:

הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת. אֵלּוּ הָעֵינַיִם:

ד׳ וְסָגְרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר:

וְסָגְרוּ דְלָתַיִם. אֵלּוּ נְקָבָיו:

בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה. קוֹל רֵחַיִם הַטּוֹחֲנִים מַאֲכָל שֶׁבְּמֵעָיו, וְהוּא הַקַּרְקָבָן וְהַמְּסָס:

וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר. שֶׁאֲפִילוּ קוֹל צִפּוֹר מְנַעַרְתּוֹ מִשְּׁנָתוֹ מִשֶּׁהִזְקִין:

וְיִשַּׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר. כָּל קוֹלוֹת שֶׁל כְּלֵי הַשִּׁיר דּוֹמוֹת עָלָיו כְּשִׂיחָה, וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ מַשְׁמָעוֹ. ״יִשַּׁחוּ״ כְּמוֹ ״יִשְׁפְּלוּ״. כָּל שָׁרִים וְשָׁרוֹת יִהְיוּ שְׁפָלִים בְּעֵינָיו, וְכֵן בַּרְזִילַי הַגִּלְעָדִי אָמַר לְדָוִד: ״אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים וְשָׁרוֹת״?

ה׳ גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחִתִּים בַּדָּרֶךְ וְיִנָּאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים:

גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ. מְגַבְּשׁוּשִׁית וּתְלוּלִיּוֹת שֶׁבָּרְחוֹבוֹת, הוּא דּוּאֵג לָצֵאת לַשּׁוּק, פֶּן יִכָּשֵׁל בָּהֶם:

וְחַתְחִתִּים בַּדָּרֶךְ. אֵימוֹת וְחִתּוֹת הַרְבֵּה בַּדְּרָכִים יֵשׁ לוֹ.

חַתְחִתִּים. לָשׁוֹן כָּפוּל הוּא בַּתֵּבָה, כְּמוֹ ״גַּלְגַּלִּים״, ״קַשְׁקַשִּׁים״, ״זַלְזַלִּים״:

וְיִנָּאץ. לְשׁוֹן ״הֲנִצוּ הָרִמּוֹנִים״, שֶׁהֲרֵי הָא׳ לֹא נִקְרֵאת בָּהּ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זוּ קַלְבּוֹסְת, הנק״א בְּלַעַ״ז, שֶׁעָצֶם הַיֶּרֶךְ תָּקוּעַ בָּהּ, וּבְזִקְנוּתוֹ, בְּשָׂרוֹ כָּחוּשׁ וְהָעָצֶם בּוֹלֵט כְּמוֹ גֵּץ הָאַיָּלָן, שֶׁהוּא בּוֹלֵט:

הַשָּׁקֵד. אֵילָן שֶׁל שְׁקֵדִים, כְּלוֹמַר שֶׁתִּקְפּוֹץ הַזִּקְנָה עָלָיו כְּשָׁקֵד זֶה הַמְמַהֵר לְהָנִיץ לִפְנֵי כָּל הָאִילָנוֹת:

וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב. אֵלּוּ הָעֲגָבוֹת, שֶׁתִּהְיוּ עַגְבוֹתָיו דּוֹמוֹת עָלָיו כְּסוֹבֵל מַשָּׂא כָּבֵד.

וְיִסְתַּבֵּל. אישדריי״ד שורפיישי״ן בְּלַעַ״ז:

וְתָפֵר הָאֲבִיוֹנָה. חֶמְדַּת תַּאֲוַת נָשִׁים, שֶׁאֵינוֹ נִזְקָק לְנָשִׁים לְתַשְׁמִישׁ. אֲבִיוֹנָה תַּאֲוָה, כְּמוֹ ״וְלֹא אֲבִיתֶם״, ״תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ״:

ו׳ עַד אֲשֶׁר לֹא־[יִרְתַּק] (ירחק) חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרוּץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֵר כַּד־עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר:

עַד אֲשֶׁר לֹא יִרְתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף. זֶה חוּט הַשָּׁדְרָה שֶׁהוּא לָבָן כְּכֶסֶף, וּבְמוֹתוֹ חָסֵר מוֹחוֹ וּמִתְרוֹקֵן וְיָבֵשׁ וּמִתְעַקֵּם בְּתוֹךְ הַחֲלִיּוֹת וְנַעֲשֶׂה כְּשַׁלְשֶׁלֶת. ״יִרְתַּק״ לְשׁוֹן ״רְתֻקוֹת כֶּסֶף״:

וְתָרוּץ גֻּלַּת הַזָּהָב. זֶה הָאַמָּה שֶׁהָיָה מְקַלַּחַת מַיִם וְנוֹבַעַת כְּמַעְיָן, כְּמוֹ ״גַּלּוֹת עִלָּיוֹת״. ״וְתָרוּץ״ לְשׁוֹן רְצִיצָה:

וְתִשָּׁבֵר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ. זֶה הַכֶּרֶס, שֶׁהִיא עָבָה וְנִבְקַעַת בְּמוֹתוֹ:

וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל הַבּוֹר. יִתְרוֹצֵץ גַּלְגַּל הָעַיִן בְּתוֹךְ גוּמָא, וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, גַּלְגַּל שֶׁדּוֹלִין בּוֹ מַיִם מִן הַבּוֹר. כַּךְ נִדְרָשׁ כָּל הָעִנְיָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת. וּמִדְרַשׁ קִינוֹת פּוֹתְרוֹ כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. **וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְחוּרֹתֶיךָ.** בְּעוֹד שֶׁהַבְּחוּרוֹת שֶׁבָּכֶם קַיֶּמֶת, בְּעוֹד שֶׁהַכְּהֻנָּה קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן״. בְּעוֹד שֶׁהַלְוִיָּה קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר, ״כִּי בוֹ בָּחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ״. בְּעוֹד שֶׁמַּלְכוּת בֵּית דָּוִד קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ״. בְּעוֹד שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ ״הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ״. בְּעוֹד שֶׁבֵּית הַבְּחִירָה קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ ״וְעַתָּה בָּחַרְתִּי וְהִקְדַּשְׁתִּי. . . הַבַּיִת הַזֶּה״. בְּעוֹד שֶׁאַתֶּם קַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וּבְךָ בָּחַר ה׳״.

עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה. אֵלּוּ יְמֵי הַגּוֹלָה.

עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ. זוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי״:

וְהָאוֹר. זוּ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר״.

וְהַיָּרֵחַ. זוּ סַנְהֶדְרִין, דִּתְנַן סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגוּלָה:

וְהַכּוֹכָבִים. אֵלּוּ הָרַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר, ״וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים״:

וְשָׁבוּ הָעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם. צָרָה אַחַר צָרָה קָשָׁה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַנְּבוּאוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁנִּתְנַבֵּא עֲלֵיהֶם יִרְמְיָה, לֹא בָּאוּ עֲלֵיהֶם אֶלָּא לְאַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת:

בַּיּוֹם שָׁיָזֲעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת. אֵלּוּ מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה:

וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל. אֵלּוּ הַפַּחֲנִים שֶׁהֵם גִּבּוֹרִים בְּכֹחַ, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: כ״ב אֶלֶף לְוִיִּם הֵנִיף אַהֲרֹן בְּיוֹם אֶחָד. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַמַּרְאָה הַזֶּה דָּבָר קַל הָיָא, וְהַכֹּהֵן זוֹרְקָהּ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים אַמָּה:

וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת. אֵלּוּ הַמִּשְׁנַיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת. מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא וּמִשְׁנַת רַבִּי חִיָּא וּמִשְׁנַת בַּר קַפָּרָא:

וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת. שֶׁיִּשְׁתַּכַּח הַגְּמָרָא מִן הַלֵּב:

וְסָגְרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק. כְּגוֹן דַּלְתֵי נְחוּשְׁתָּא בֶּן אֶלְנָתָן שֶׁהָיוּ פְּתוּחִים לָרְוָחָה:

בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה. עַל יְדֵי שֶׁלֹּא נִתְעַסְּקוּ בַּתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְטָחִינַת הָרֵחַיִם, מָה רֵחַיִם אֵינָן בְּטֵלוֹת לֹא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, אַף כָּאן: ״וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה״:

וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר. זֶה נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע. אָמַר רַבִּי לֵוִי: י״ח שָׁנָה הָיְתָה בַּת קוֹל יוֹצֵאת וּמְפוֹצֶצֶת בַּפַּלְטִין שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר: ״עַבְדָּא בִישָׁא, זִיל אֲחֲרִיב בֵּיתֵיהּ דְּמָרָךְ, דִּבְנֵי מָרָךְ לָא שָׁמְעִין לֵיהּ״:

וְיִשַּׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר. ״בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן:

גַּם מִגָּבֹהַּ יִירָאוּ. מִגְּבֹהַּ שֶׁל עוֹלָם יִתְיָרֵא וְיִדְאַג לִבּוֹ, פֶּן יַעֲשֶׂה בּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בָּראשׁוֹנִים:

וְחַתְחִתִּים בַּדָּרֶךְ. מִתּוֹךְ כַּךְ, יְבַקֵּשׁ לוֹ אוֹתוֹת וּרְמָזִים אִם יַצְלִיחַ בַּדֶּרֶךְ שֶׁיֵּלֵךְ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי עָמַד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל אֵם הַדֶּרֶךְ. . . לִקְסָם, קִלְקַל בַּחִצִּים, שָׁאַל בַּתְּרָפִים״:

וְיֵנֵאץ הַשָּׁקֵד. תִּצְמַח נְבוּאַת יִרְמְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַשָּׁקֵד הַזֶּה, מִשָּׁעָה שֶׁהוּא מֵצִיץ עַד גְּמַר פֵּרוֹתָיו כ״א יוֹם. כַּךְ, מִי״ז בְּתַמּוּז עַד תִּשְׁעָה בְּאָב כ״א יוֹם:

וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב. זֶה צַלְמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר. ״רוֹמֶה אַמִּין שִׁתִּין פְּתָיֵהּ אַמִּין שִׁית״. וְאִם אֵין עָבְיוֹ אֶלָּא שֵׁשׁ, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד, וְאַתְּ אָמַרְתְּ: ״אַקִּימֵהּ בְּבִקְעַת דּוּרָא״? אָמַר רַב בִּיבִי, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ וְנוֹפֵל, עַד שֶׁהֵבִיאוּ כָּל זָהָב שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְשָׁפְכוּ דִימוֹס עַל רַגְלָיו לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: ״וּזְהָבָם לְנִדָּה וְלָמַס יִהְיֶה״:

וְתָפֵר הָאֲבִיוֹנָה. זוּ זְכוּת אָבוֹת. תּוֹפֵר מִשְׁעֶנֶת אָבוֹת שֶׁלָּכֶם, וְיִהְיֶה ״הָאֲבִיוֹנָה״ מִלְּשׁוֹן ״אָב״:

כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם. יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא ״צֹאן אָדָם,״ ״אָדָם אַתֶּם״:

אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ. מִבָּבֶל בָּאוּ, לְבָבֶל חָזְרוּ. תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר הָיָה:

וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים. גָּלוּת יְכָנְיָה קֹדֶמֶת לְגָלוּת צִדְקִיָּה י״א שָׁנָה. כְּשֶׁהָגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר אֶת גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ בְּקוֹלָרִין, הָיוּ יוֹצְאִין גָּלוּת יְכָנְיָה לִקְרַאת נְבוּכַדְנֶאצַּר עַל כָּרְחָן עִם שְׁאָר בְּנֵי הָעִיר לְקַלְסוֹ שֶׁהוּא גִּבּוֹר וּמַצְלִיחַ, וְהָיוּ רוֹאִין אֶת הַשְּׁבוּיִים וְשׁוֹאֲלִין אוֹתָם אִישׁ עַל קְרוֹבוֹ, מַה נַּעֲשָׂה בּוֹ, וְהָיוּ מְשִׁיבִין אוֹתָן: ״אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת, וַאֲשֶׁר לַשֶּׁבִי לַשֶּׁבִי, וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב״, וְהָיוּ מְקַלְסִין בְּיָדָם אַחַת, וּבְיָדָם אַחֶרֶת מְסַפְּקִין וּמְטַפְּחִין הֶסְפֵּד עַל אֲחֵיהֶם וְעַל בְּנֵיהֶם:

עַד אֲשֶׁר לֹא יֵרָתֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף. זוּ שַׁלְשֶׁלֶת יוֹחֲסִין:

וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב. אֵלּוּ דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, ״הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב״:

וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ. כַּדּוֹ שֶׁל בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה עַל מַבּוּעוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם גָּלוּ לְבָבֶל וּפָסְקוּ מִלְּמוּדָם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ. תְּחִלָּה גָּלוּ לְמִצְרַיִם, שֶׁהָגְלָם יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ, וּכְשֶׁהֶחֱרִיב נְבוּכַדְנֶאצַּר אֶת מִצְרַיִם, הֶגְלָם לְבָבֶל:

וְגֶרֶץ הַגַּלְגַּל אֶל הַבּוֹר. זוּ בָּבֶל שֶׁהִיא זוֹטָא שֶׁל עוֹלָם:

ז׳ וְיָשָׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ:

וְיָשָׁב הֶעָפָר וְגוֹ׳. מִבָּבֶל בָּאוּ, לְבָבֶל חָזְרוּ:

וְהָרוּחַ תָּשׁוּב. זוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, גָּלוּ:

ח׳ הֲבֶל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל:

הֲבֶל הֲבָלִים. אֲנִי רוֹאֶה בָּעוֹלָם:

אָמַר הַקּוֹהֶלֶת. מִי שֶׁבּוֹ קִבּוּצַת הַחָכְמָה:

הַכֹּל הָבֶל. כָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּשִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית:

ט׳ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאָזַן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה:

וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם. וְיוֹתֵר מִמַּה שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵפֶר זֶה. הָיָה קֹהֶלֶת חָכָם:

וְאָזַן. עָשָׂה אָזְנַיִם לַתּוֹרָה, כְּקֻפָּה זוֹ שֶׁאֵין לָהּ אָזְנַיִם לֶאֱחוֹז בָּהּ, וּבָא וְעָשָׂה לָהּ אָזְנַיִם, שֶׁתְּקֵן עֵירוּבִין לִסְגֹּג שְׁמִירַת שַׁבָּת, וּנְטִילַת יָדַיִם סָגֹג לְטָהֳרָה, וְגָזַר עַל הַשְּׁנִיּוֹת סָגֹג לָעֲרֵיוֹת:

י׳ בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יָשָׁר דִּבְרֵי אֱמֶת:

בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת. נָתַן לִבּוֹ, וְחָזַר עַל הַדָּבָר, וּמְצָאוֹ:

דִּבְרֵי חֵפֶץ. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי:

וְכָתוּב יָשָׁר. זֶה תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהַנְּבִיאִים:

י״א דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסִפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד:

דִּבְרֵי חֲכָמִים. שֶׁעָשׂוּ סָגֹג לַתּוֹרָה בִּגְזֵרוֹת לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֲבֵירָה, כְּגוֹן אֲכִילַת קָדָשִׁים עַד הַשַּׁחַר, וְהֵם אָמְרוּ עַד חֲצוֹת, וּקְרִיאַת שְׁמַע דְּעַרְבִית כְּמוֹ כֵן:

כַּדָּרְבֹנוֹת. מַה דָּרְבָן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לְתֶלְמָהּ, כָּךְ דִּבְרֵיהֶם מְכַוְּנִים אֶת הָאָדָם לְדַרְכֵי חַיִּים:

וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים. מַה מַּסְמֵר זֶה קָבוּעַ, אַף דִּבְרֵיהֶם קְבוּעִים, וּמַה נְּטִיעָה פָּרָה וְרָבָה, אַף דִּבְרֵיהֶם פָּרִים וְרָבִים לְמְצוֹא בָהֶם טַעַם:

בַּעֲלֵי אֲסִפּוֹת. מַסְמְרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גּוּלְגּוֹלֶת אֲסִיפָה וְגַפָּה, גרוס״ה בְּלַעַ״ז. כֵּן פֵּרְשׁוֹ דּוּנָשׁ בֶּן לָבְרָט:

נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד. כָּל דִּבְרֵיהֶם דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים. הוּא אָמָרָן, וְרוֹעֶה אֶחָד נְתָנָן, מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה.

וּכְמַשְׂמְרוֹת. כְּתִיב בְּשִׁי״ן, שֶׁהַתּוֹרָה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים, וּכְמִנְיַן מִשְׂמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה:

י״ב וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר:

וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר. וְיוֹתֵר מִיּוֹשֵׁר דִּבְרֵי אֱמֶת, דְּבָרִים הַכְּתוּבִים בַּסְּפָרִים הַנִּזְכָּרִים לְמָעְלָה:

בְּנִי הִזָּהֵר. לִשְׁמֹר דִּבְרֵי חֲכָמִים, וְאִם תֹּאמַר: ״אִם יֵשׁ בָּהֶם צוֹרֶךְ, לָמָּה לֹא נִכְתְּבוּ״?

עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ. אִם בָּאנוּ לִכְתֹּב, לֹא הִסְפַּקְנוּ:

וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר. וְאִם בָּא לָתֵת לֵב לִגְרְסָא חֲבִילוֹת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁאֵין הַלֵּב מַשִּׂיג, יְגִיעָה הִיא לַבָּרִיּוֹת, שֶׁאֵין לְהַשִּׂיגוֹ, וְלֹא יֹאמַר: ״הוֹאִיל וְלֹא אוּכַל לִגְמֹר הַמְּלָאכָה, לָמָּה אַתְחִיל״? אַף —

י״ג סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם:

סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא. מַה שֶּׁתּוּכַל עֲשֵׂה, וְלִבְּךָ לַשָּׁמַיִם:

וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. כִּי לַדָּבָר הַזֶּה נִבְרָא כָּל הָאָדָם:

י״ד כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע:

כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה. אֲשֶׁר אָדָם עוֹשֶׂה, יָבִיא הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט. וּלְכַךְ נָקוּד ״מַעֲשֶׂה״ פַּתָּ״ח וְהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ דָבוּק לַשֵּׁם:

עַל כָּל נֶעְלָם. אֲפִילוּ עַל הַשּׁוֹגֵג:

אִם טוֹב וְאִם רָע. אֲפִילוּ נִכְשַׁל בְּמִצְוָה, כְּגוֹן נוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּפַרְהֶסְיָא: **סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְגוֹ׳:**